

Važnost hrvatskog nacionalnog identiteta u procesu odgoja i obrazovanja

Plazina, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:302598>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-25**



Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)



zir.nsk.hr



DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu

Integrirani, preddiplomski i diplomski sveučilišni Učiteljski studij

Lucija Plazina

**Važnost hrvatskog nacionalnog identiteta u procesu
odgoja i obrazovanja**

Diplomski rad

Zadar, 2022.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja – Odsjek za razrednu nastavu

Integrirani, preddiplomski i diplomski sveučilišni Učiteljski studij

**Važnost hrvatskog nacionalnog identiteta u procesu
odgoja i obrazovanja**

Diplomski rad

Studentica: Lucija Plazina

Mentor: doc. dr. sc. Ante Delić

Zadar, 2022.



Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Lucija Plazina**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Važnost hrvatskog nacionalnog identiteta u procesu odgoja i obrazovanja** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2022.

SAŽETAK

Proces odgoja i obrazovanja predstavlja značajan dio života svakog djeteta. U tom razdoblju djeca grade svoju osobnost, svoj identitet, istražuju, promišljaju, pitaju se gdje pripadaju, proučavaju svoje mjesto stanovanja, zavičaj, te tako otkrivaju i svoj nacionalni identitet koji svaki čovjek ima. Nacionalni identitet stoga treba upoznati na ispravan način i jednako tako treba ga znati predstaviti drugima i drugačijima. Važno je u procesu odgoja i obrazovanja uključiti sadržaje nacionalne baštine, a u ovom radu vidjet ćemo na koji način su zastupljeni takvi sadržaji, kako utječu na učenike i kako ih učitelji mogu uključiti u nastavne predmete koje poučavaju. Nacionalni identitet predstaviti će se kao odgojno-obrazovna vrijednost, a razmotrit će se i termin domoljublja, uspoređujući nekadašnje i sadašnje okolnosti.

Ključne riječi: odgoj i obrazovanje, identitet, nacionalni identitet, vrijednosti, domoljublje

ABSTRACT

The importance of Croatian national identity in the Education

The process of Education is a significant part of every child's life. During this period, children build their personality, their identity, explore, reflect, wonder where they belong, study their place of residence, homeland, and thus discover their national identity that every person has. Therefore, one should get to know one's national identity in the right way and also be able to present it to others and different from us. It is important to include the contents of the national heritage in the process of the Education, so this paper will give an overview how such contents are represented, how they affect pupils and how teachers can include them in the subjects they teach. National identity will be presented as educational value, also there will be considered term of patriotism, comparing past and present circumstances.

Key words: Education, identity, national identity, values, patriotism

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. IDENTITET I NJEGOVO ZNAČENJE	3
2.1. Osobni identitet	5
2.1.1. Izgradnja osobnog identiteta.....	6
2.2. Nacionalni identitet	8
2.2.1. Izgradnja hrvatskog nacionalnog identiteta.....	10
2.2.2. Povezanost kulture i kulturne baštine s nacionalnim identitetom	19
3. DOMOVINSKI ODGOJ (1995.).....	20
3.1. Termin domoljublja.....	21
3.2. Domovinska načela i vrijednosti	22
3.3. Teme programa.....	23
3.3.1. Hrvatska obitelj – vrelo i nositeljica života	23
3.3.2. Moralne odlike osobnosti	24
4. IDENTITET KAO ODGOJNO-OBRAZOVNA VREDNOTA.....	26
4.1. Svijest učenika o nacionalnoj pripadnosti, očuvanju povijesno-kulturne baštine i nacionalnog identiteta	27
5. KOMPETENCIJE SUVREMENOG UČITELJA U POUČAVANJU NACIONALNOG IDENTITETA	30
5.1. Učenici kao pripadnici zajednice – razvijanje pozitivnih socijalnih ponašanja	33
6. HRVATSKI NACIONALNI IDENTITET U OKVIRIMA OSNOVNOŠKOLSKE NASTAVE	34
6.1. Zastupljenost u nastavnim predmetima	35
7. IDENTITET I GLOBALIZACIJA.....	42
7.1. Očuvanje nacionalnog identiteta u 21. stoljeću.....	42
8. ZAKLJUČAK	44
9. POPIS LITERATURE:	46
10. PRILOZI.....	50
11. ŽIVOTOPIS	51

1. UVOD

Tko smo, gdje su naši korijeni, poznajemo li mjesto stanovanja, svoju državu, njezine običaje itd.? Nema čovjeka koji si nije postavio ova pitanja. Na njih često nemamo odgovor, međutim trebamo se zapitati je li posrijedi nezainteresiranost, ravnodušnost i neznanje ili pak kompleksnost svega što naš identitet je.

U ovom radu govori se o *važnosti hrvatskog nacionalnoga identiteta u procesu odgoja i obrazovanja*. Ne postoji mnogo radova na tu temu, što je bila još veća motivacija. Postoji jedan članak koji me posebno zainteresirao – „Hrvatski nacionalni identitet u kontekstu odgojno-obrazovnog djelovanja u inozemstvu“ autorica Bušljeta Kardum, Župančić i Plaza Leutar (2021), a koji me potaknuo na daljnje istraživanje vezano za ovu temu. Proučavanjem sadržaja vezano za nacionalni identitet u primarnom obrazovanju proizašla je želja da se ovakvim temama da veća pozornost, a posebno u kontekstu odgoja i obrazovanja.

U ranoj dobi uči nas se materinskom jeziku, usvajanju vrijednosti, ponašanju, a postupno se i sami suočavamo sa svijetom i učimo se samostalnosti. Izgradnja identiteta je tad na samom početku, promjene su svuda oko nas, ništa nije statično, pa se tako mijenja i naše mišljenje, djelovanje, mijenja se društvo, a samim time i naši identiteti. Međutim, kakav je to čovjek koji ne zna kamo pripada? Trebamo znati tko smo, upoznati vrijednosti naše nacije, ali i poštovati vrijednosti drugoga. Stoga je važno da djeca već u najranijoj dobi znaju gdje pripadaju, da poštuju i cijene stečene vrijednosti i dalje ih kao buduća generacija oblikuju na ispravan način. Nekima se može činiti kako je škola odvojena od nekih životnih okolnosti, međutim to nije tako, kao dio zajednice, priprema učenike za život van škole, međutim ne samo da budu spremni za obavljanje poslova i građenje karijere, već da ostvare svoje osobne potencijale, da teže vrijednostima koje osobno smatraju važnima, te da čuvaju nacionalni identitet. Zbog toga je odabrana ova tema, da se usprkos globalizaciji i suradnji s ostatkom svijeta te prihvaćanju ostalih nacionalnih identiteta, ne zaboravi na svoj vlastiti. Također, ono ključno, da učenik upozna svoj nacionalni identitet na ispravan način, da kritički prihvaća sve što čuje i razvija svijest da se za istinom traga, jednako kao i za vlastitim i nacionalnim identitetom.

Svjedoci smo kako ljudi više cijene vlastite korijene, a tako i nacionalni identitet i ono što su „ponijeli sa sobom“ kada se presele u drugu državu. Spoznaja o tome dovela je do ideje da se u ovom radu istakne nacionalni identitet, tj. da se analizira zastupljenost i uloga hrvatskog

nacionalnog identiteta u razrednoj nastavi u Republici Hrvatskoj, a pogotovo u vremenima brzih društvenih promjena.

Cilj ovog diplomskog rada je predstaviti identitet kao odgojno-obrazovnu vrednotu i jednu od vrijednosti koju promiče *Nacionalni kurikulum za odgoj i obrazovanje*, te istaknuti očuvanje nacionalnog identiteta u Europi i svijetu. Problem kojim se rad bavi je analiza utjecaja procesa odgoja i obrazovanja na učenike u kontekstu pružanja uvjeta za realizaciju osobnog i nacionalnog identiteta, ostvarenja potencijala te pružanja potpore, tj. ispitati na koji se način hrvatski nacionalni identitet oblikuje u okvirima osnovnoškolske nastave u Republici Hrvatskoj. Prilikom izrade diplomskog rada analizirat će se relevantna i dostupna literatura.

Rad je podijeljen po poglavljima, a započinje definicijama i značajkama identiteta općenito, a zatim hrvatskog nacionalnog identiteta. Ova dva poglavlja proširena su i na izgradnju identiteta, kako osobnog, tako i nacionalnog. Nacionalni identitet se često povezuje i s pojmom baštine, pa će se objasniti i taj odnos, a najveći dio rada posvetit će se ulozi nacionalnog identiteta u razrednoj nastavi, tj. osnovnoškolskom obrazovanju. Također, predstaviti će se koncept domovinskog odgoja kroz nekoliko poglavlja. Smatram potrebnim njegovati nacionalni identitet jer tek onda kad cijenimo svoje vlastite vrijednosti, možemo cijeniti i vrijednosti drugih naroda.

2. IDENTITET I NJEGOVO ZNAČENJE

Velika je razlika između prirodnih i društvenih znanosti u tumačenju pojmova i predmeta koje pojedina znanost koristi u svom radu. Ključna je razlika u pojmovima društvenih znanosti što su oni heterogeni, naspram pojmova prirodnih znanosti za koje se može reći da su homogeni. U prirodnim znanostima predmeti proučavanja se ne mijenjaju, zna se njihovo značenje koje je definirano određenom teorijom i tako ostaje u svim okolnostima, npr. nakon što se u fizici došlo do spoznaje i otkrića što je atom, njegova definicija postaje nepromjenjiva, kako u praksi tako i u svakodnevnom govoru. Za pojmove društvenih znanosti to nije slučaj, stoga postoji problem s definiranjem pojmova društvenih znanosti jer su oni promjenjivi, odnosno rezultat su socijalnih procesa i dio su životne prakse. Zbog toga se pojmove društvenih znanosti olako koristi u svakodnevnoj komunikaciji i njihovo značenje tada gubi pravi smisao naspram toga kako ga definira znanost. Autor Sekulić takvu razliku u korištenju pojmova u svakodnevnoj komunikaciji i znanosti naziva jezikom prakse (laički jezik) i jezikom teorije, međutim nije riječ o tome da postoje razdvojeni pojmovi u znanosti i praksi, već je riječ o tome da se nekad ti pojmovi preklapaju, a nekad razdvajaju. Tako se npr. u jeziku prakse naše shvaćanje temelji na tome da riječi gledamo na esencijalistički način, tj. tražimo njihov objektivni kriterij kao što je to u prirodnim znanostima, koje smo prethodno spomenuli. U jeziku teorije pojmovi društvenih znanosti odražavaju socijalne procese određenih pojava, odnosno takvi pojmovi su socijalni konstrukti.¹

Postoji mnoštvo različitih teorija o društvenim identitetima i identifikacijama, i ne slažu se sve da je identitet, kao što je prethodno navedeno, socijalni konstrukt. Neke od njih ističu da je identitet naslijeđen, da se ne mijenja bitno tijekom života jer se izgradio već tijekom rane socijalizacije kao npr. primordijalna teorija, dok npr. teorija razumnog izbora, instrumentalna teorija o identitetima, identitet vidi kao proizvod koji se lako može odabrati, tj. pretpostavlja da pojedinci biraju identitete koji bi im koristili u društvu, konstruktivistička teorija pak tvrdi da su identiteti posljedica društvenih odnosa i društvene strukture.² Nadalje, teorija o društvenom identitetu, polazi od stava da se svi skupni identiteti formiraju kroz tri uzajamno povezana spoznajno-emocionalna procesa: „procesa kategorizacije ili diferencijacije, procesa

¹ Duško SEKULIĆ, „Pojam identiteta“, *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, (ur. Neven Budak i Vjeran Katunarić), Zagreb, 2010., 15.-23.

² Slaven LETICA, „Tko smo, što smo i kakvi smo zapravo mi Hrvati“, *Hrvatski identitet*, (gl. ur. Romana Horvat), Zagreb, 2011., 27.

identifikacije i procesa društvene usporedbe“, te različite teorije srednjeg dometa koje čine kombinaciju prethodno navedenih karakteristika svake pojedine teorije.³

S obzirom na navedeno postoje razna tumačenja identiteta i na različite načine ga definiraju različite znanstvene discipline, kao npr. sociologija, filozofija ili matematika. Tako Altaras Penda ističe kako u novovjekovnoj filozofiji identitet označava „subjekt koji sebe određuje u odnosu na objekt“.⁴ Pojedinaac sebe određuje prema svojim osjećajima i predodžbama, te se uz navedeno može dodati kako je identitet jednostavno „osjećaj i predodžba nekog pojednca ili skupine o samom sebi“.⁵ Polazeći od ove definicije identiteta i zaključka da je identitet kompleksan pojam zbog spoznaje suvremenog društva da su svi identiteti podložni promjenama, tj. da ne postoji jedan nepromjenjivi identitet može se govoriti o neograničenim izvorima identiteta. Međutim, ipak se izdvajaju najznačajniji izvori identiteta, tj. ono na čemu ljudi stvaraju predodžbe i osjećaje identiteta te ih Huntington dijeli u šest skupina:

1. „Pripisani (askriptivni), kao što su dob, podrijetlo, rod, spolnost, srodstvo (krvni srodnici), etnicitet (definiran kao prošireno srodstvo) i rasa.
2. Kulturni, kao što su klan, pleme, etnicitet (definiran kao način života), jezik, nacionalnost, religija, civilizacija.
3. Teritorijalni, kao što su susjedstvo, selo, grad, pokrajina, zavičaj, država, zemlja, regija, zemljopisni prostor, kontinent i hemisfera.
4. Politički, kao što su frakcija, klika, vođa, interesna skupina, pokret, uzrok, stranka, ideologija, država.
5. Gospodarski, kao što su posao, zanimanje, zvanje (profesija), radna skupina, poslodavac, industrijska grana, gospodarski sektor, sindikat, klasa.
6. Društveni, kao što su prijatelji, klub, momčad (tim), kolege, društvo, društveni položaj“.⁶

Uz navedenih šest identiteta Huntington još ističe nacionalni identitet, kojem ćemo se više posvetiti u posebnom poglavlju. Identitet je to koji je najsloženiji od svih, a njegova kompleksnost je sadržana u tome što može sadržavati većinu elemenata prethodno navedenih identiteta (pripisani, kulturni, teritorijalni, politički, gospodarski i društveni), kao npr. teritorijalni element, od pripisanih elemenata rasu i etnicitet, od kulturnih religiju i jezik, od

³ S. LETICA, „Tko smo, što smo i kakvi smo zapravo mi Hrvati“, *Hrvatski identitet*, (gl. ur. R. Horvat), 27.

⁴ Ivor ALTARAS PENDA, „Identitet kao osobno pitanje“, *Revija za sociologiju*, 36/2005., br. 1-2, 58.

⁵ S. LETICA, „Tko smo, što smo i kakvi smo zapravo mi Hrvati“, *Hrvatski identitet*, (gl. ur. R. Horvat), 27.

⁶ Samuel P. HUNTINGTON, *Tko smo mi? izazovi američkom nacionalnom identitetu*, preveo Mirko Kovač, Zagreb, 2007., 27.

političkih država i ideologiju, a rjeđe može uključiti i gospodarske elemente, kao poljodjelstvo ili društvene elemente, kao npr. socijalnu povezanost i mrežu.⁷

S obzirom na navedeno, identitet općenito, ali i nacionalni identitet teže je definirati samim time jer je pojam koji je povezan s društvenim znanostima i društvenim zbivanjima. Budući da je kontroverzan, identitet stvara interes javnosti i društvenih znanosti za njegovo proučavanje.

Nisu sve definicije primjenjive za ista područja rada i za sve znanosti, tako se za područje ovog rada koji identitet promatra u kontekstu odgojno-obrazovnog djelovanja i za humanističku znanost kakva je učiteljska profesija, kao ključno izdvaja definiranje autora Tomislava Šole koji identitet vidi kao „relativno stabilan, utemeljen sustav vrijednosti, nedjeljiv i osobit, u kojima se netko prepoznaje kao različit od drugih i sličnih, ali i kakav drugi nemaju teškoća prihvatiti“.⁸ Smatram da je ova definicija cjelovita, ima svoje značenje, lako je razumljiva i učenici bi je također mogli lako shvatiti i predočiti si njome osobu koja je „izgrađena“ i svjesna svoje posebnosti naspram drugih, a isto tako prihvaća drugačije identitete.

2.1. Osobni identitet

Kada govorimo o identitetu prvo mislimo na osobu, pojedinca, a zatim se dalje usmjeravamo prema skupinama jednakih ili sličnih prema nekim obilježjima. Uočavamo da je identitet jako specifičan pojam jer u definiranju identiteta istovremeno se govori i o istosti i o različitosti, tj. da bi mi prepoznali sebe uspoređujemo se tako što gledamo i prepoznajemo oko sebe druge i drugačije.⁹ Također, drugi imaju vlastito mišljenje o nama koje nam dodjeljuju ili imaju neke svoje težnje kakvi bi mi to trebali biti, odnosno dodjeljuju nam se razni socijalni identiteti.¹⁰ Međutim, iako se identitet određuje u odnosu na druge i iako svatko daje neke vlastite predodžbe o pojedincima, identitet pojedinca nije nastao iz drugih identiteta, pa se tako razlikuje individualni identitet od socijalnog identiteta.¹¹ Socijalni identitet temelji se na identifikaciji, kao proces koji prolazimo do ostvarenja identiteta, dok osobni identitet za izvorište ima „subjekt koji je potpuno oslobođen svakog oblika socijalnog identiteta“.¹²

⁷ S. P. HUNTINGTON, *Tko smo mi? izazovi američkom nacionalnom identitetu*, preveo M. Kovač, 30.

⁸ Tomislav ŠOLA, „Uloga baštinskih institucija u građenju nacionalnog identiteta“, *Hrvatski identitet*, (gl. ur. Romana Horvat), Zagreb, 2011., 259.

⁹ Josip BRATULIĆ, „O hrvatskom identitetu, neposredno“, *Hrvatski identitet*, (gl. ur. Romana Horvat), Zagreb, 2011., 10.

¹⁰ I. ALTARAS PENDA, „Identitet kao osobno pitanje“, *Revija za sociologiju*, 36/2005., br. 1-2, 58.

¹¹ *Isto*, 58.

¹² I. ALTARAS PENDA, „Identitet kao osobno pitanje“, *Revija za sociologiju*, 36/2005., br. 1-2, 58.

Vjerojatno ne postoji toliko oslobođen pojedinac i jasno je da se temi identiteta ne može pristupiti bez socijalizacije, ali upravo otkrivanje toga što jesmo, najveća je sloboda koju nitko nikomu ne bi smio uskratiti. Altaras Penda ističe kako bi se trebala preispitati dosadašnja koncepcija našeg identiteta što bi mogao biti glavni zadatak znanosti, kao i promicanje individualnog identiteta kao ključnog. Također, da bi se izgradila kvalitetna društvena zajednica, treba poći od svakog pojedinca koji je dio te zajednice i koji kvalitetno obavlja svoju socijalnu ulogu, a zbog toga jer se prvo ostvario na pojedinačnoj razini i kao takav doprinosi društvu.¹³ Stoga, iako smo kroz socijalizaciju dio ovog neizbježnog procesa dodjeljivanja identiteta od strane drugih, i težnji da se čovjeka koristi za ostvarenje vlastitih ciljeva, samo nam naš individualni identitet i preispitivanje daje odgovor na pitanje – tko smo?, a drugi bi to trebali prihvatiti.

2.1.1. Izgradnja osobnog identiteta

Kao što je već spomenuto, identitet je društveni pojam i kao takav je socijalni konstrukt. Ljudi kao društvena bića, susreću se s raznim društvenim čimbenicima i upravo u tom susretu događa se proces formiranja identiteta.¹⁴ Procesom socijalizacije učimo prvo kako postati članovi bližih zajednica, kao što su npr. lokalne zajednice, a zatim se usmjeravamo i na šire područje, tj. preispitujemo se kako postati predstavnik nekog konkretnog društva. U tom procesu nailazimo na mnogo toga, od znanja, pitanja, odbacivanja i sl. gdje ljudi otkrivaju kakvi su, stječu svoju kulturu, primjenjuju svoje sposobnosti i tako stječu nove vještine i znanja, tj. grade svoj identitet.¹⁵

Budući da ovaj rad identitet promatra u kontekstu odgoja i obrazovanja, u ovome poglavlju više će se posvetiti identitetu djece, a tek onda odraslih. Stoga će se započeti od ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te osnovnoškolskog obrazovanja u vremenima kakva danas poznajemo, tj. otkad su rani i predškolski odgoj i obrazovanje dostupni i obavezni za svu djecu.

Prema *Nacionalnom okvirnom kurikulumu* rani i predškolski odgoj i obrazovanje „bude i potiču razvoj osobnog identiteta djeteta te ga osnažuju da bude dosljedno samo sebi, razvija

¹³ Isto, 58.

¹⁴ Valentina Blaženka MANDARIĆ i Ružica RAZUM, „Odgojno-obrazovno djelovanje i vrijednosti“, *Identitet kao odgojno-obrazovna vrijednost*, (ur. Valentina Blaženka Mandarić i Ružica Razum), Zagreb, 2011., 49.-50.

¹⁵ Petre GEORGIEVSKI, Zlatko ŽOGLEV, „Uloga kulture u formiranju osobnog i društvenog identiteta u procesu socijalizacije“, *Godišnjak Titius*, 6-7/2014., br. 6-7, 517.-528.

samopoštovanje, stvara pozitivnu sliku o sebi te izgrađuje osjećaj sigurnosti u susretu s novim ljudima i iskustvima u užem i širem socijalnom okruženju“.¹⁶

S obzirom na to da smo svi jedinstveni, treba prihvaćati individualne posebnosti svakog djeteta, te djecu treba u njihovu razvoju učiti da prihvaćaju svoju različitost u odnosu na druge i da ne skrivaju svoju osobnost. Sva djeca u današnje vrijeme imaju pravo na odgoj i obrazovanje koje prihvaća i podržava različitost identiteta svakog djeteta, a isto tako i njegove obitelji. Ni na koji način ne smije se pristupiti s predrasudama i stereotipima dok dijete izgrađuje svoj identitet te upoznaje okolinu i otkriva svijet. Vrtić, kao prva odgojno-obrazovna ustanova, treba djetetu pružiti podršku u razumijevanju sebe i vlastitog identiteta, ali i identiteta drugih s kojima se susreće u vrtiću i široj socijalnoj zajednici.¹⁷

Nadalje, odgoj i obrazovanje važni su čimbenici u izgradnji identiteta djeteta. Mladim osobama školski odgoj i obrazovanje omogućuje stjecanje znanja, vještina i sustava vrijednosti, a koja djeca ne bi usvojila izvan školske ustanove. Sve ono što su učenici stekli u svom primarnom obrazovanju „ugrađuju“ u svoj identitet – znanje, vrijednosti, vještine, koje će dalje oblikovati novim spoznajama i u susretu s drugim čimbenicima. Odgoj i obrazovanje pruža učenicima spoznaju o složenosti vanjskog svijeta i priprema ih na izazov koji im svijet nudi, a taj je da će se od njih uvijek nešto očekivati, zahtijevati, da se neće svugdje osjećati sigurno i da tu pripadaju, da će se često preispitivati i tražiti smisao.¹⁸ Međutim, nužno je djeci objasniti da se može izgraditi stabilni identitet usprkos svih društvenih zbivanja oko nas.

Vrlo je važno u kakvom ozračju djeca odrastaju i ostvaruju svoj početak procesa formiranja identiteta. Djeci pozitivno razredno ozračje uvelike može pomoći kako bi stekli osjećaj pripadnosti i važnosti. U školi se djeca s vremenom, kada se priviknu na nove aktivnosti, prijatelje, učitelja ili učiteljicu, školske suradnike, osjećaju poželjnima jer su postali dio školske zajednice. Osjećaju svoju važnost i ulogu koju im pruža razredno i školsko ozračje, a na čemu je potrebno mnogo raditi kako bi ono bilo pozitivno i kao takvo pružilo djetetu osjećaj pripadnosti i samopouzdanje koje je od velike važnosti za izgradnju osobnog identiteta.¹⁹

¹⁶ MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I SPORTA RH, *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Zagreb, 2011., 22.

¹⁷ *Isto*, 22.

¹⁸ V. B. MANDARIĆ i R. RAZUM, „Odgojno-obrazovno djelovanje i vrijednosti“, *Identitet kao odgojno-obrazovna vrijednota*, (ur. V. B. Mandarić i R. Razum), Zagreb, 2011., 49.-50.

¹⁹ V. B. MANDARIĆ, R. RAZUM, „Odgojno-obrazovno djelovanje i vrijednosti“, *Identitet kao odgojno-obrazovna vrijednota*, (ur. V. B. Mandarić i R. Razum), 49.-50.

U procesu formiranja identiteta učenici se susreću s različitim društvenim čimbenicima i različitim utjecajima, te tako u susretu s drugima i u raznim situacijama gube svoj identitet ili ga potvrđuju.²⁰ Pluralističko smo društvo i mladima se nameće toliko prilagodbi, od njih se očekuje fleksibilnost, međutim potrebno je da se identificiramo na cjelovit način i budemo svjesni svojih vrijednosti i potencijala, potrebna nam je odlučnost, jer kakvo bismo mi to društvo bili kada bi svaki čovjek bio nesposoban opredijeliti se za jednu opciju koju je spreman dulje vrijeme zastupati ili uključiti u svoj život, već se svemu olako prilagođavati?²¹

2.2. Nacionalni identitet

Mnogo je dvojbi oko osobnog identiteta, a oko nacionalnog još i više. Kad govorimo o formiranju i obilježjima nacija u inozemnoj literaturi imamo niz autora koji zastupaju niz suprotstavljenih teorija. Međutim, zbog drugačije zamišljene koncepcije u obradi ove teme naš pristup će imati nešto različitiye težište. Postoje dva suprotna stajališta u shvaćanju grupnih identiteta – esencijalističkog i neesencijalističkog, tj. objektivnog i subjektivnog te pitanja je li kulturni identitet biološki dan ili je društvena konstrukcija.²² Kalanj navodi kako ta dva stajališta treba izbjegavati, jer jedno i drugo odlaze u krajnost, tako se esencijalističkom shvaćanju zamjera što ne obuhvaća moguće promjene u grupi posredstvom društva, ne uključuje sazrijevanje, različite spoznaje i sl., a neesencijalističkom shvaćanju zamjera se njegova „plastičnost“, zbog čega pojedinac ili grupa može manipulirati i mijenjati se kako god želi zbog interesa. Kao rješenje se navodi „relacionističko stajalište“, tj. bitne su relacije među grupama koje se trebaju međusobno usporediti da bi se vidjele razlike. Pojedinačna kultura sama po sebi nema različit identitet, već se to prepoznaje tek u razmjeni s drugim kulturama, a za ovakvo objašnjenje identiteta zaslužan je Frederik Barth.²³

Postoji također problematika u razlikovanju etničkog i nacionalnog identiteta, o čemu piše Korunić. On naglašava kako prvo trebamo znati razlikovati pridjeve *etnički* i *nacionalni*, te ističe da je riječ o dva vrlo bliska pojma, međutim sve što se veže uz pojam *etničkog* npr. etničku kulturu, označava sva razdoblja otkad čovjek postoji, ali i suvremeno razdoblje. Kada se govori o *nacionalnom*, riječ je o *modernom fenomenu*, te se tu uočava razlika, odnosno

²⁰ V. B. MANDARIĆ i R. RAZUM, *Identitet kao odgojno-obrazovna vrijednost*, (ur. V. B. Mandarić i R. Razum), 51.

²¹ *Isto*

²² Rade KALANJ, „Zov identiteta kao prijeporno znanstveno pitanje“, *Socijalna ekologija*, 12/2003., br. 1-2, 52.-58.

²³ *Isto*, 57.

etnički identiteti su starije pojave od nacionalnih identiteta, jer su se nacije i nacionalni identiteti izgrađivali u modernim društvima, tj. od završetka 18. stoljeća pa nadalje.²⁴

Nacija, dolazi od latinske riječi *natio* što znači rod, pleme, narod, a predstavlja društvenu zajednicu koja je utemeljena na:

- a) „uvjerenju svojih članova u zajedničko podrijetlo i sudbinu u prošlosti;
- b) posebnosti jezika, religije, običaja i niza simboličkih sredstava za obilježavanje kolektivne pripadnosti (himne, zastave, grbovi, spomenici, proslave);
- c) osjećaju zajedničke solidarnosti, ponosa i društvene jednakosti;
- d) političkoj organiziranosti u rasponu od pokreta za zaštitu kulturnih posebnosti do državne samostalnosti“.²⁵

Kao dio društvene zajednice, nacije, posjedujemo i nacionalni identitet, a koji je „zajednički identitet stanovnika određenog politički i geografski definiranoga prostora, odnosno nacije“.²⁶ U prethodnom poglavlju o definiranju identiteta istaknuta je sistematizacija identiteta koju je načinio autor Huntington²⁷, koja nam u usporedbi s ostalim identitetima predočuje složenost nacionalnog identiteta.

Hrvatski nacionalni identitet oblikuju različiti oblici identiteta, a to su „jezični, etnički, politički, kulturni, vjerski i dr“.²⁸ Bitno je spomenuti stoga cjelokupni hrvatski identitet, koji je uzajamna različitost hrvatskih kulturnih pojava, a tih pojava je mnogo i one se stalno proučavaju, nanovo istražuju i uvijek se teži nekim novim spoznajama.²⁹ Međutim, postoje bitna obilježja prema kojima se mi Hrvati prepoznajemo, a Bratulić ističe da su to: jezik, povijesni prostor, domovina kao država sa zajedničkom sudbinom, pisana kultura (tri hrvatska pisma) i književnost, vjera i religija, povijest kao tradicija, ali i ideologija, gradska i ruralna

²⁴ Petar KORUNIĆ, „Nacija i nacionalni identitet“, *Revija za sociologiju*, 36/2005., br. 1-2, 87.-88.

²⁵ Nacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42693>, pristup ostvaren 20.5.2022.

²⁶ Adam BRIGGS, Paul COBLEY, 2005., prema: Andreja ČIČAK i Alen ŽUŠKIĆ, „Nacionalni identitet i njegova važnost tijekom ulaska u Europsku uniju“, *Essehist*, 5/2013., br. 5, 97.

²⁷ S. P. HUNTINGTON, *Tko smo mi? izazovi američkom nacionalnom identitetu*, preveo Mirko Kovač, 27.

²⁸ Rona BUŠLJETA KARDUM, Mateja ŽUPANČIĆ, Mara PLAZA LEUTAR, „Hrvatski nacionalni identitet u kontekstu odgojno-obrazovnog djelovanja u inozemstvu“, *Napredak*, 162/2021., br. 1-2, 78.

²⁹ Ante STAMAC, „Hrvatski kulturni identitet – Što je to?“, *Hrvatski identitet*, (gl. ur. Romana Horvat), 145.

kultura, nacionalni simboli, a uz to navodi i kako se prepoznajemo u nekim stereotipima koje su nam kao narodu dodijeljene, ali i vlastitim tendencijama.³⁰

Danas se ljudi lakše predstavljaju kada su im upućena pitanja vezana za nacionalnost. U prošlosti su više isticani identiteti kao što su „religijski, regionalni ili dinastički“³¹, dok je danas nacionalni identitet u prvom planu. Međutim, moramo biti svjesni da ovo nije moguće primijeniti na cijelu naciju jer svaki pojedinac ima slobodu izražavanja i nešto drugo mu može biti bitnije od nacionalnosti kad predstavlja sebe i sam bira što će staviti na prvo mjesto.³²

Kao osobni i nacionalni su identiteti predmeti stalnih promjena koje se odvijaju oko nas. Danas njihova promjenjivost osobito dolazi do izražaja zbog procesa globalizacije i integracije.³³ Stoga, u ovom radu i jest riječ o važnosti nacionalnog identiteta, usprkos svim promjenama oko nas, a proces odgoja i obrazovanja učenicima daje prostora da se izgrade i upoznaju svoju naciju i kulturu, te kao pripadnici zajednice znaju drugima i drugačijima objasniti svoju nacionalnu pripadnost na ispravan način, s točnim podacima i sviješću tko su i gdje pripadaju.

2.2.1. Izgradnja hrvatskog nacionalnog identiteta

Ovdje ćemo se ukratko dotaknuti pregleda novije povijesti hrvatskog naroda jer je ipak naglasak na odgojno-obrazovnom kontekstu nacionalnog identiteta. Također riječ je o hrvatskom nacionalnom identitetu, a kada se govori o *nacionalnom*, kao što je prethodno objašnjeno, misli se na novije događaje, odnosno prati se identitet od razvoja nacije, a ne od početaka naseljavanja ovih prostora, budući da je riječ o pojavama nastalima u razdoblju moderne i modernog društva.

Međutim, nužno je spomenuti povijest hrvatske kulture koja je dio hrvatskog nacionalnog identiteta i koja je toliko značajna i nužna za razumijevanja svega onog što danas poznajemo. Za početak, dotaknut ćemo se pitanja oblikovanja hrvatskog identiteta, koji je stariji od nacionalnog, a ključan nam je za razumijevanje izgradnje nacionalnog identiteta jer mu prethodi.

³⁰ Josip BRATULIĆ, „O hrvatskom identitetu, neposredno“, *Hrvatski identitet*, (gl. ur. Romana Horvat), Zagreb, 2011., 13.-23.

³¹ D. SEKULIĆ, „Pojam identiteta“, *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, (ur. N. Budak i V. Katunarić), 34.

³² *Isto*, 34.

³³ A. ČIČAK i A. ŽUŠKIĆ, „Nacionalni identitet i njegova važnost tijekom ulaska u Europsku uniju“, *Essehist*, 5/2013., br. 5, 97.

Konstrukciju identiteta nemoguće je prikazati kao jedinstven slijed događaja ističe Sekulić.³⁴ Zastupanje esencijalističkog stajališta u ovom slučaju teško je shvatiti, međutim Kale, u knjizi *Hrvatski kulturni i politički identitet*, zastupa takvo stajalište.³⁵ Kale ističe kontinuitet identiteta, zastupa točno određenu teoriju o podrijetlu Hrvata, tj. iransku teoriju te smatra da je već od doseljavanja na područje Hrvatske, od sedmog stoljeća riječ o jedinstvenoj grupi ljudi s istim vrijednostima i težnjama.³⁶ Sekulić kritizira ovakav pristup i smatra da Kale kolektivni identitet ne promatra kao nešto što je izgrađeno na sukobima u svom procesu nastajanja te zanemaruju asimilacije koje je pojedina populacija na nekom području doživjela. Kada se konstrukcija identiteta promatra na takav način, tj. kada se služi metodom „projekcije sadašnjosti u prošlosti“, odnosno kada se današnje shvaćanje identiteta preslikava na davna povijesna događanja i s karakteristikama koje danas vežemo za identitet, mnogo se toga zanemaruje.³⁷ Također i Budak je istog mišljenja kao Sekulić, te ističe kako je neke ljude teško uvjeriti u suprotno, naziva ih neobrazovanima jer oni ostaju pri svom da su izravni potomci starih Hrvata koji su se doselili u sedmom stoljeću na ove prostore usprkos činjenici kako su neke stvari zdravorazumski jasne, dostupne i objašnjene u znanosti.³⁸ Nemoguće je da je identitet neprekidno trajao i da se je kao takav neometano uspio zadržati sve do danas. Tome definitivno svjedoče različita povijesna zbivanja, utjecaji i različite vlasti na hrvatskim prostorima. Na primjer, u Slavoniji tek u šesnaestom stoljeću dolazi do širenja hrvatskog imena, pa je tako nemoguće taj dio Hrvatske kakav je danas predstaviti oduvijek takvim i današnje Slavonce poistovjećivati s tadašnjim stanovnicima tog prostora domovine jer su situacije svakako bile drugačije nego danas.³⁹

Također, Rendić-Miočević ističe da je homogenost kriva predodžba za hrvatski narod i u današnjim vremenima, te kaže da je riječ o velikim razlikama unutar naroda zbog posebnosti mentaliteta u različitim hrvatskim regijama u kojima su se ti mentaliteti oblikovali tijekom vremena. Te razlike svodi i na lokalnu razinu, te ističe da postoji razlika i unutar regija ne samo među regijama. Razlike ne promatra kao nešto što isključuje bitnost etničkog identiteta već želi

³⁴ D. SEKULIĆ, „Pojam identiteta“, *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, (ur. N. Budak i V. Katunarić), 34.

³⁵ Eduard KALE, *Hrvatski kulturni i politički identitet*, Osijek; Zagreb; Split, 1999., 43.

³⁶ *Isto*

³⁷ D. SEKULIĆ, „Pojam identiteta“, *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, (ur. N. Budak i V. Katunarić), 34.-35.

³⁸ N. BUDAK, „Hrvatski identitet i povijest“ *Identitet kao odgojno-obrazovna vrijednost*, (ur. V.B. Mandarić i R. Razum), 108.

³⁹ D. SEKULIĆ, „Pojam identiteta“, *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, (ur. N. Budak i V. Katunarić), 34.-35.

reći da te razlike unutar naroda čine bogatstvo hrvatske narodne cjelovitosti koju nije bilo lako postići.⁴⁰

Na današnjim prostorima Hrvatske mijenjale su se različite vladavine i državna ustrojstva. Istraživanje povijesti i današnji dostupni izvori nastoje nam dočarati kako je to nekad bilo, kako su izgledala društva, vladari, te dobivamo cjelokupnu sliku nekog prošlog vremena. Mnogo toga nam otkrivaju nazivi kojima obilježavamo pojedina razdoblja u povijesti hrvatskog naroda, a Stamać ih naziva i društvenim konstruktima te ističe: „ilirsku i rimsku antiku, načine samoorganiziranja nadošlih hrvatskih plemena, srednjovjekovnu hrvatsku državu, uniju s Ugarskom, mletačku državu, Dubrovačku republiku, Habsburšku Monarhiju, Austro-Ugarsku (carevinu i kraljevinu), Državu SHS i Kraljevinu Jugoslaviju, Nezavisnu Državu Hrvatsku, komunističku Jugoslaviju i njezine preoblike, Republiku Hrvatsku“.⁴¹

Teško je govoriti o kontinuitetu hrvatskog identiteta jer mnogo toga leži u pozadini, od četiri različite teorije o doseljenu Hrvata, do nepoznatog podrijetla imena Hrvat.⁴² O hrvatskom identitetu malo se zna prije nego što je stvorena hrvatska nacija.⁴³ Upravo zato, ovdje će se govoriti o *nacionalnom* identitetu Hrvata, tj. o modernijim razdobljima i stvaranju identiteta u razdobljima kada su težnje i zajedništvo hrvatskog naroda za zajedničkom državom bile u najvećem zanosu, a za što su i podatci i izvori dostupniji. Također u obzir treba uzeti raznolikost unutar naroda jer su današnji prostori u prošlosti doživjeli različite promjene i utjecaje, koji su zaslužni i za razlike koje se danas mogu prepoznati u mentalitetu stanovnika pojedinih dijelova Republike Hrvatske.

Oblikovanje nacije u 19. stoljeću bolje će se shvatiti ako se u obzir uzmu okolnosti koje su tom događaju prethodile. Razvoj nacije ima korijene u 18. stoljeću, također i događanja prije toga otkrivaju što je sve spriječavalo proces nastanka hrvatske nacije.⁴⁴ Rendić-Miočević grafički prikazuje integracijske i dezintegracijske čimbenike uoči oblikovanja moderne

⁴⁰ Ivo RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije*, Rijeka, 2006., 43.

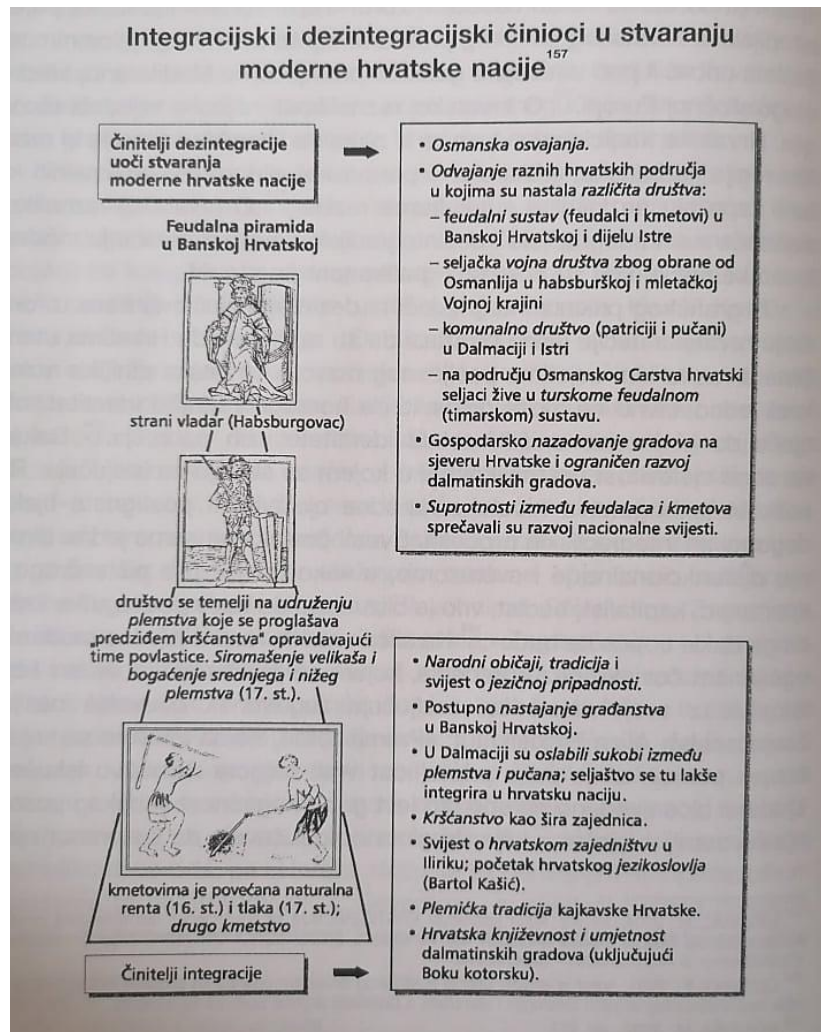
⁴¹ A. STAMAĆ, „Hrvatski kulturni identitet – Što je to?“, *Hrvatski identitet*, (gl. ur. R. Horvat), 152.-153.

⁴² Trpimir MACAN i Željko HOLJEVAC, *Povijest hrvatskog naroda*, Zagreb, 2013., 13.

⁴³ N. BUDAK, „Hrvatski identitet između prošlosti i moderniteta“, *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, (ur. N. Budak i V. Katunarić), 3.

⁴⁴ I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije*, 126.

hrvatske nacije, kojom nastoji prikazati kako su razlike o kojima smo prethodno govorili utemeljene u prošlim vremenima, tijekom burnog povijesnog razvoja.⁴⁵



Slika 1 Integracijski i dezintegracijski čimbenici u stvaranju moderne hrvatske nacije (Ivo RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije, Rijeka, 2006.* 44.)

Stvaranje hrvatske nacije ometali su brojni čimbenici, hrvatski narod bio je razdijeljen, Habsburška Monarhija, Mletačka Republika i Osmansko Carstvo upravljali su hrvatskim područjima. Na primjer, turskim osvajanjem uvodi se spahijsko-timarski sustav, mnogi su muškarci morali služiti u vojsci, nametao se porez, islamizacija, a sva nametanja i nasilje koje je hrvatski narod doživio vodili su i do mnogih iseljavanja. Potkraj 16. stoljeća tako se nekadašnja kraljevina Hrvatska svela na „ostatke ostataka“.⁴⁶ Nositelj hrvatske državne svijesti u tim vremenima bilo je plemstvo, koje se ističe kao integrirajući čimbenik. Odupirali su se

⁴⁵ Ovaj grafički prikaz I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ razradio je 2000. prema: GORSS, M., 1981., a nalazi se u knjizi: Ivo RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije, Rijeka, 2006.*, 44.

⁴⁶ T. MACAN i Ž. HOLJEVAC, *Povijest hrvatskog naroda*, 134.-139.

ističući svoje povlastice u državnoj zajednici njemačkih, mađarskih, čeških i hrvatskih zemalja. Habsburškom apsolutizmu suprostavio se Nikola Zrinski, tako je to bila prva urota, a slijedit će joj zrinsko-frankopanska. Moćni hrvatski ban suprostavio se jer se hrvatsko i ugarsko plemstvo nije mnogo pitalo o odlukama vezano za obranu njihovih područja od strane Turaka. Nakon Nikole Zrinskog urotu je nastavio njegov brat Petar Zrinski, a podržali su ga njegov šurjak Fran Krsto Frankapan, te zet Franjo Rákóczy. Nakon pregovora, suđenja i tamničenja, Petar Zrinski i Fran Krsto Frankapan pogubljeni su u Beču. Zrinski i Frankapani smatraju se „nositeljima državne predaje i težnje za potpunijom hrvatskom samostalnošću“.⁴⁷ U tim vremenima mnogo je ograničenja od strane mletačkih vlasti u Dalmaciji na obali i otocima, međutim i tu se ističe integracijski čimbenik, Macan i Holjevac pišu kako je jedan mletački vojnik opisao kako mnogo hrvatskog stanovništva (posebno žene) ne zna talijanski jezik, čuva svoje narodne običaje, nosi svoju narodnu nošnju te je tako njihov način života zapravo hrvatski.⁴⁸

Od sredine 16. stoljeća do 90-ih godina 20. stoljeća vidljiva je težnja da se zanemare sve razlike i stvori jedinstveni identitet.⁴⁹ Rendić Miočević ističe 18. stoljeće i naziva ga „pretečom ilirskog preporoda“⁵⁰, tad se započelo s idejom o stvaranju hrvatske nacije, a posebno se težilo ujediniti pismom i jezikom.⁵¹ Veliku značajku u korištenju hrvatskog imena imali su franjevci, ali i mnogi pisci, te Rendić-Miočević daje pregled, tj. nekoliko primjera korištenja hrvatskog imena od kraja 17. do početka 19. stoljeća uglavnom na području gdje su do 18. stoljeća vladali Mlečani, što vidimo na slici 2.

Slika 2 prikazuje korištenje hrvatskog imena za narod i jezik, uglavnom korišten od strane franjevac, međutim tu su još i pisci koji su djelovali u Banskoj Hrvatskoj, a čitalo ih se i u Dalmaciji, pa je i tamo odjeknuo njihov utjecaj u buđenju narodne svijesti. Tomu razvoju pridonijeli su i hrvatski protestantski pisci iz 16. stoljeća koji su prethodno djelovali u glagoljaškom čakavskom krugu, kao npr. Antun Dalmatin, i Stipan Konzul. U okolnostima njihova djelovanja Mlečani su podržavali čak i hrvatski atribut, međutim ne i političko obilježje hrvatstva i bilo kakve ideologije. Tako je npr. jedan od franjevac, fra Filip Grabovac, optužen za veleizdaju zbog *filoaustrijske* i *kroatocentrične vizije*, a njegovo djelo – *Cvit* završava na

⁴⁷ T. MACAN i Ž. HOLJEVAC, *Povijest hrvatskog naroda*, 151.-155.

⁴⁸ *Isto*, 140.-144.

⁴⁹ S. LETICA, „Tko smo, što smo i kakvi smo zapravo mi Hrvati“, *Hrvatski identitet*, (gl. ur. R. Horvat), 34.

⁵⁰ I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije*, 116.

⁵¹ *Isto*, 116.

lomači.⁵² Pederin smatra kako je upravo Grabovac već sredinom 18. stoljeća započeo narodni preporod u južnoj Hrvatskoj te da je začetnik hrvatskog modernog patriotizma.⁵³

Godina	Hrvatski atribut	Izvor
1688.	<i>kuratije arvacke, rvacki kler</i> izgovor hrvacki, arvaska slova	Zaključci dijecezanskog sinoda splitske nadbiskupije. Vanjske župe su većinom <i>arvacke</i> .
1700.	<i>Kapelan nacijuna Hrvatskog</i>	Arhiv žup. ureda Sv. Stošije, knjiga vjenčanih, VI (1656.-1706) fol. 321, glagoljica.
1702.	<i>Haruatsski yezik</i>	F. Glavinčić, <i>Czvit szvetih...</i> novo izdanje.
1712.	<i>Hervatski (jezik)</i>	Omišalj; prijevod <i>Koncilijeta Tridenskog iz diačkog</i> (latinskog).
1713.	<i>Hrvati, verbi harvatski, hrvacki jezik</i>	L. Šitović, <i>Grammatica...</i>
1716.	<i>Hrvati, harvatska zemlja</i>	U pjesmi A. Dragnića franjevca iz Blata.
1717.	<i>Harvaski (jezik)</i>	Martinščića (Cres); neprihvaćanje fratra koji ne zna čitati hrvatski.
1725.	<i>Harvatski Jezik</i>	P. Knežević, <i>Missa u Harvatski Jezik</i>
1730.	<i>Harvati</i>	M. Kuzmanović u prijepisu <i>Zrcala K. Pejkića</i>
1737.	<i>arvaski (jezik)</i>	<i>...Zvanik novi latinsko-arvaski.</i>
1747.	<i>Haruaski Jezik</i> <i>Narod Harvascki</i> <i>Narod i jezik ilirički aliti arvacki</i>	L. Terzić, <i>Pokripljenje umiruchi.</i> F. Grabovac, <i>Cvit razgovora...</i>
1748.	<i>...u Hervazchi Jezich</i>	Mletački proglas
1750.	<i>žakni arvacki</i>	Osnovano glagoljaško sjemenište u Priku.
1754.	<i>Hrvatskij (jezik)</i> <i>Hrvacani, Hrvat</i>	I. Kraljić, <i>Slovník...</i> T. Babić, <i>Cvit razlika...</i>
1756.	hrvatski atribut uz druge	A. Kačić - Miošić, <i>Razgovor ugodni...</i>
1759.	<i>hrvaski jezik</i>	J. Banovac, <i>Predike</i>
1764.	<i>...sluxit mifu Latinski i Arvazki</i>	K. Maroević - Aralica, <i>Blago otkriveno...</i>
1768.	svećenici biskupu trebaju pisati hrvatski	Arhiv makarske biskupije
1773.	<i>hervaski jezik</i>	Mletački proglas
1775.	<i>arvaschi (jezik)</i>	Mletački proglas
1776.	hrvatsko porijeklo Pažana	M. L. Ruić, <i>Osservazioni storiche</i> (rukopis)
1793.	<i>harvaski jezik</i>	G. Parma, <i>Nauk za texake...</i>
1794.	<i>Harvatski Jezik</i>	Molitvenik tiskan u Veneciji.
1800.	<i>Naroda Harvafskog...</i>	B. Pavlović, <i>Pokripljenje umiruchi...</i>
1806.	<i>slovunii Arvazki jezik</i>	<i>Il regio Dalmata, Kraglski Dalmatin</i> br. 1. Hrvatski atribut je čest tijekom 1806. g. U talijanskom tekstu on je uvijek preveden najčešće ilirskim, a ponekad dalmatinskim nazivom. 1807. postupno nestaje hrvatski atribut, a zamjenjuje ga dalmatinski.
1807.	<i>kler šekularski arvacki</i>	Dokument Splitske nadbiskupije

Slika 2 Primjeri korištenja hrvatskog atributa za jezik i narod (Ivo RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije, Rijeka, 2006. 110.*)

Također značajna je uloga Zrinskih i Frankapana, koji šire hrvatsko ime na Slavoniju povezivanjem južnih pokrajina sa Slavonijom u drugoj polovici 17. stoljeća.⁵⁴ Nakon njihove pogibelji čekat će se povoljnije okolnosti za ovakav novi utjecaj širenja hrvatskog imena, međutim znanstvenici sve više ističu ulogu svećenika u oblikovanju hrvatske nacije jer su oni bili u mogućnosti širiti nacionalnu svijest.⁵⁵

⁵² I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije*, 109.-111.

⁵³ Ivo PEDERIN, 1970., prema: I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije*, 117.

⁵⁴ Petar ŠIMUNOVIĆ, 1995., prema: I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije*, 109.-115.

⁵⁵ Adrian HASTINGS, 2003., prema: I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije*, 117.

Zbog posljedica habsburškog apsolutizma hrvatski se narod okrenuo prema ugarskom plemstvu, jer se nisu osjećali dovoljno snažnima da se samostalno odupru apsolutizmu. To će sve dovesti do mađarskog nacionalizma, a zatim narodnog preporoda, koji će se pokušati oduprijeti mađarizaciji. Na početku 19. stoljeća to će dovesti do različitih ciljeva kojima se težilo, a neki od njih su: obrana feudalne države, koju se nastoji preobraziti u suvremenu građansku državu, cjelovitost Hrvatske sjedinjenjem Istre, Dalmacije, Vojne krajine, a kao ključni zadatak izdvaja se jedinstvena narodna ideologija. Za postizanje tih ciljeva bilo je zaduženo hrvatsko plemstvo, a početak će se s pregovorima i političkim strankama koje bi sve te ciljeve mogle izvršavati organizacijski i institucijski umjesto plemstva. Međutim, za obranu hrvatske narodnosti istupio je mladi naraštaj okupljen oko Ljudevita Gaja, koji je odabrao lingvističku reformu u sjedinjenju, a nisu ga toliko zanimale gospodarske i društvene reforme.⁵⁶ Međutim, kako pišu Macan i Holjevac, za narodnost uz jezik trebaju „i druga počela kao osjećaj pripadnosti i poznavanje podrijetla, zajedničke povijesti i državne predaje, izgradnja ideologije narodne svijesti, demokratizacija politike, težnja istoj budućnosti, te visoko razvijena politička, gospodarska, kulturna i institucijska povezanost i ciljevi“.⁵⁷ Ipak, grof Janko Drašković 1832. je godine dao program narodnog pokreta koji je objavio u *Disertaciji* – prvoj političkoj knjižici na hrvatskom jeziku. Grof Janko Drašković tražio je „sjedinjenje Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Rijeke, Vojne krajine, Bosne i slovenskih zemalja u jednu državu, koja bi zajedno s Ugarskom ostala dio Habsburške Monarhije“,⁵⁸ Za službeni jezik u toj državi želio je hrvatski (štokavski), a vrhovnu bi vlast imao ban, također je tražio razvoj trgovine tj. gospodarstva te modifikaciju feudalnog poretka.⁵⁹ Također bitno je spomenuti i 1848. i program koji se tražio kad je za bana izabran Josip Jelačić. U Zahtjevanjima naroda tražilo se da se prestane s mađarizacijom i mogli su se uočiti sukobljeni mađarski i hrvatski ciljevi, a tražilo se: „sjedinjenje svih hrvatskih zemalja, vladu odgovornu saboru i nezavisnu od ugarske vlade, stalni zastupnički, a ne staleški sabor i jednako izborna prava, financijsku nezavisnost od Ugarske, osnivanje narodne vojske, uvođenje hrvatskog jezika kao službenoga i nastavnoga, ukinuće ostatka kmetstva i staleškog poretka, jednakost svih ljudi pred zakonom i u poreznim obvezama, slobodu tiska, udruživanja, vjeroispovjesti, govora i odgoja, osnivanje narodne banke i slobodu trgovine“⁶⁰, a izdvaja se kao „narodni politički, društveni i gospodarski

⁵⁶ T. MACAN i Ž. HOLJEVAC, *Povijest hrvatskog naroda*, 192.-193.

⁵⁷ *Isto*, 193.

⁵⁸ *Isto*

⁵⁹ *Isto*

⁶⁰ T. MACAN i Ž. HOLJEVAC, *Povijest hrvatskog naroda*, 203.

program⁶¹ koji je za to vrijeme bio dosta napredan u svojim ciljevima. Revolucija je godinu nakon doživjela slom, ovaj put zbog težnji Austrijskog Carstva da bude centralističko, te dolazi do Bachovog apsolutizma, tj. nametnutog ustava. Tako se Hrvatska u osvit modernog doba zatekla kao razdijeljena, raseljena, te zaostala, te je nedugo zatim sklopila s Ugarskom nagodbu, gdje je ponovno opet izručena Ugarskoj. Za vladavine bana Ivana Mažuranića (1873.-1880.) dolazi do brojnih novosti, Hrvatska postaje moderna država, a Zagreb središte svih Hrvata, međutim i tad se osjeća mađarizacija i posljedice hrvatsko-ugarske nagodbe.⁶² Uočavamo koliko je tijekom 19. stoljeća Hrvatska bila podvrgnuta mađarskom nacionalizmu i austrijsko-njemačkom imperijalizmu, uz to i talijanskim težnjama za istočnim dijelovima jadranske obale.⁶³

Rendić-Miočević ističe kako je put do hrvatske nacije u 20. stoljeću išao postupno, mnogi integracijski procesi povezivali su Hrvate, prvo se to uočavalo u seoskim zajednicama, jer se većina seljaka smatrala Hrvatima, u čemu je veliku ulogu imalo djelovanje Hrvatske seljačke stranke s braćom Radić na čelu.⁶⁴

Nadalje, samo 20. stoljeće daje nam uvid u toliko promjena u relativno malom razdoblju naspram cijele hrvatske povijesti. Dvadeseto stoljeće u hrvatskoj povijesti karakteriziraju „dvije propale totalitarne ideologije (fašistička i komunistička), kojima je u manjini pripadao; tri rata (dva svjetska i Domovinski), dvije bankrotirane državotvorne ideje (austro-ugarska i jugoslavenska), četvrt stoljeća života pod velikosrbijanskom diktaturom i krunom (1918.-1941.), pola stoljeća života u komunizmu (1945.-1990.) i deset godina života u stanju ni demokracije ni diktature (1990.-2000.)“.⁶⁵ U dvadesetom stoljeću težilo se posebno jedinstvenosti identiteta, a zbog svih tragičnih okolnosti palo je jako puno žrtava. Međutim, neki identiteti su preživjeli i stanovništvo koje je bilo pod utjecajem Talijana i njihove propagande ne želi zanemariti taj dio identiteta pa se tako mnogi osjećaju kao dalmatinski i istarski Talijani. Također, Srpska pravoslavna crkva imala je jak utjecaj, te većina pravoslavnog stanovništva u Hrvatskoj osjeća pripadnost i povezanost sa Srbima. Uvijek je prisutno i doselj enje stanovnika koji čuvaju svoj identitet, pa je teško govoriti o jedinstvenosti.⁶⁶

⁶¹ *Isto*, 203.

⁶² *Isto*, 227.

⁶³ *Isto*, 210.

⁶⁴ I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije*, 117.

⁶⁵ S. LETICA, „Tko smo, što smo i kakvi smo zapravo mi Hrvati“, *Hrvatski identitet*, (gl. ur. R. Horvat), 34.-35.

⁶⁶ *Isto*, 6.

Završetkom Hladnog rata i propašću komunističke ideje nakon sloma socijalizma u Sovjetskom Savezu događa se gospodarsko i političko raspadanje Jugoslavije nakon Titove smrti, međutim osjećaju se velikosrpske težnje prema ostalim državama. U Hrvatskoj se osnivaju 1989. prve građanske političke stranke – Hrvatska socijalno-liberalna stranka (Slavko Goldstein i Vlado Gotovac) te Hrvatska demokratska zajednica (Franjo Tuđman), a na „prvim slobodnim višestranačkim izborima“ većina birača daje glas Tuđmanovoj stranci – Hrvatskoj demokratskoj zajednici.⁶⁷ Na prvoj sjednici, 30. svibnja novi višestranački sabor izabrao je Franju Tuđmana za novog predsjednika republičkog Predsjedništva, Žarko Domljan izabran je za prvog predsjednika višestranačkog sabora, a Stjepan Mesić za predsjednika vlade. Dva mjeseca nakon, 25. srpnja, sabor je uklonio socijalistička obilježja, tako je dotadašnja SR Hrvatska postala Republika Hrvatska, a Franjo Tuđman postao je predsjednik Republike. Ovo su vremena kada Hrvati doživljavaju teške trenutke u obrani od velikosrpske ideje. Riječ je o Domovinskom ratu. Prvo naoružani Srbi u Kninu i okolici postavljaju balvane na željezničkim prugama i cestama čime nastoje prekinuti veze između Dalmacije i ostatka Hrvatske, a zatim dolazi do prvih oružanih sukoba – hrvatske policije i srpskih pobunjenika 2. ožujka u Pakracu i 31. ožujka na Plitvicama, a zatim i sukob u Borovu Selu u istočnoj Slavoniji 2. svibnja, kad je osnovan Zbor narodne garde te kada je poginulo 12 hrvatskih policajaca. U takvim teškim vremenima saziva se referendum, te se 94% hrvatskih građana na referendumu izjasnilo za potpunu samostalnost i suverenost. Odvajanjem od Jugoslavije sve učestaliji sukobi prerasli su u srpnju u pravi rat, JNA je zajedno sa srpskim pobunjenicima u Hrvatskoj, uz potporu Srbije i Crne Gore otvoreno napala Hrvatsku. Hrvatska vojska i policija uspjele su izboriti samostalnost i uspostaviti mir 1995. godine, ali rat je iza sebe ostavio mnogo ljudskih žrtava i materijalne štete.⁶⁸

⁶⁷ *Isto*, 359.

⁶⁸ T. MACAN i Ž. HOLJEVAC, *Povijest hrvatskog naroda*, 360.-363.

2.2.2. Povezanost kulture i kulturne baštine s nacionalnim identitetom

U literaturi se ističe: „Kultura se odnosi na način života nekog društva“.⁶⁹ Čovjek i kultura nerazdvojivi su, nema čovjeka bez kulture ni kulture bez čovjeka. Nemoguće je da čovjek živi, a ništa ne stvara i ne ostavlja iza sebe za buduće naraštaje, kao što vidimo, nama u nasljeđe ostala su brojna djela književnosti, likovne umjetnosti, arhitekture, tradicijskih običaja i dr.

U društvu postoje različiti kulturni obrasci za sve članove, iako se uvijek ne poštuju, vrijede za sve jednako i za njihovo kršenje pojedinac mora snositi određenu odgovornost, stoga je jedno od svojstava kulture da je ona zajednička. Drugo obilježje kulture je da je promjenjiva, a potiču ju različite inovacije, izbori kulturnih elemenata, širenje elemenata jedne kulture na drugu ili prihvaćanje drugačijih kulturnih obrazaca.⁷⁰

O identitetu stoga ne možemo razgovarati bez kulture. Ljudi pripadaju različitim kulturama, u njima sudjeluju i u tome odnosu stvara se i identitet, tj. grupa ljudi postaje nositelj kulturnog identiteta. Kada se govori o kulturnom identitetu suvremenog društva najčešće se misli na rodni, klasni i nacionalni identitet.⁷¹ Primjećujemo povezanost nacionalnog identiteta s kulturnim, s kojim ga se nekad i izjednačava.

U vrijeme stvaranja modernih nacija bitan čimbenik bila je i kulturna baština pojedinog prostora. Pojam koji bismo mogli povezati s kulturnom baštinom svakako je dugotrajnost, jer „baštinu određuje skup stvari iz prošlosti koje određeno društvo prepoznaje kao vrijednost, a ona predstavlja izraz načina života zajednice, uključujući i običaje, prakse, mjesta, stvari, umjetničke izraze i vrijednosti“.⁷² Uz baštinu se obično povezuje i osjećaj poštovanja i upravo taj osjećaj naglašava interes za baštinu i njezino očuvanje. Baštinu možemo nazvati nositeljicom identiteta jer ona potvrđuje kako je netko djelovao, živio i pridonosio određenom prostoru tijekom povijesti i tako ostavio temelje koji će na to uvijek podsjećati, a jednako tako daje i priliku za nastavak djelovanja u predstavljanju identiteta.⁷³

⁶⁹ Irena MUSA, „KULTURNI IDENTITET I GLOBALIZACIJSKI PROCESI“, *Hum*, 5/2009., br. 5, 266.

⁷⁰ *Isto*, 267.

⁷¹ *Isto*, 288.

⁷² ICOMOS, 2005., prema: Biserka DUMBOVIĆ BILUŠIĆ, „Kulturna baština u Hrvatskoj pred novim izazovima“, *Kvartal*, 10/2013., br. 1-2, 8.

⁷³ Dubravka KUŠČEVIĆ, „Kulturna baština - poticatelj dječjeg razvoja (likovni aspekt)“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 3, 480.

3. DOMOVINSKI ODGOJ (1995.)

Istoimena knjiga *Domovinski odgoj*, nastajala je u razdoblju Domovinskog rata, služeći se njome dat će se pregled vrijednosti i programa kojima se težilo u vremenu nakon oslobođenja Republike Hrvatske. Iako je u prvom planu namijenjena vojnicima, dočasniciima i časnicima, svakako je dostupna i svima ostalima i daje nam sliku vremena kad su osjećaji prema netom oslobođenoj i obranjenoj domovini bili veliki, kao i nada u bolja vremena. Analizirat ćemo pojedina poglavlja knjige i prikazati tadašnji koncept domovinskog odgoja i vrijednosti koje su isticali autori ove knjige. U knjizi vidimo kako je dio tadašnjih hrvatskih intelektualaca gledao na koncept domovinskog odgoja koji danas pripada povijesti i može služiti raznim analizama.

Za početak istaknut će se neke od pedagoško-metodičkih osnova prema Vukasoviću. On ističe vrijednost i ulogu odgoja općenito, ali i domovinskog odgoja. Za bolje razumijevanje krenimo od odgoja, to je „proces izgrađivanja i oblikovanja čovjeka sa svim njegovim tjelesnim, intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim osobinama“.⁷⁴ Vrijednost odgoja koja se pruža pojedincu očituje se na ljudsku zajednicu, stoga se kaže da odgoj ima općeljudsko i pojedinačno značenje. Stalni proces odgoja omogućuje prenošenje znanja, uvjerenja, stavova, shvaćanja, umijeća i navika u vremenima kada mlađe generacije nisu bile rođene i stoga veze među generacijama i prošlim vremenima traju. Nove generacije dalje šire svoju ulogu odgoja koju su osobno doživjele i zbog toga je iskustvo čovječanstva na svim razinama toliko veliko.⁷⁵ Vukasović naglašava koliko je odgoj značajan za cijelu populaciju, smatra ga osnovom za sve što se dalje događa, jer na njemu sve počiva, ima izuzetno mjesto u svakoj državi posebno, a bez njega ne bi bilo ni čovječanstva, a ni kulture. Iz svega toga proizlazi vrijednosna kategorija odgoja, o čemu će u sljedećim poglavljima također biti riječ, ali ukratko bih istaknula kako Vukasović doživljava vrijednosti – „Vrijednosti su u carstvu svrha prema kojima teže ljudska nastojanja, a spoznaje su na razini instrumenata i sredstava s pomoću kojih se postižu postavljeni ciljevi“.⁷⁶ Vrijednost smatra višom razinom jer se prema njoj smišljaju i provode spoznajne djelatnosti, a kada se odnosi poremete dolazi do vrijednosne krize. U tom vremenu, 1995. godine, Vukasović je istaknuo kako odgoj, a posebno domovinski odgoj ne bi smio biti

⁷⁴ Ante VUKASOVIĆ, *Domovinski odgoj*: Priručnik za hrvatske vojnike, dočasnike i časnike (ur. Ante Vukasović), Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Politička uprava, 1995., 66.

⁷⁵ *Isto*

⁷⁶ *Isto*, 68.

vrijednosno neutralan već naprotiv, trebao bi biti angažiran na svim razinama kako bi se postigle vrijednosti – plemenite, općeljudske, nacionalne.⁷⁷

Domovinski je odgoj „posebno, specifično područje odgojne djelatnosti, svrha mu je upoznavanje domovine, njegovanje ljubavi prema njoj, razvijanje pozitivnog odnosa, spremnosti na zalaganje i žrtvovanje za dobrobit svoje domovine“.⁷⁸ Kada postoje ovi odgojni ciljevi javlja se patriotizam, koji se očituje u ljubavi prema domovini, svom rodnom kraju i narodu. Termini u hrvatskom standardnom jeziku za to su *domoljublje* i *rodoljublje*, iako se češće koristi termin *domoljublja*, čije će se značenje u nastavku objasniti, budući da se nekad ovaj termin pogrešno prikazuje.⁷⁹

3.1. Termin domoljublja

„*Domoljublje* je ljudska odlika, etička i odgojna vrijednost, pozitivan snažni osjećaj koji oplemenjuje čovjeka, vezuje ga uz njegov narod i domovinu i potiče na dobra djela za njihovu dobrobit“.⁸⁰ Vukasović termin *domoljublja* još proširuje te ističe kako se temelji na razvijenoj spoznaji o pripadnosti svome narodu i ljubavi prema domovini koja se razvija vrlo rano u obitelji, a kasnije se širi sve dalje i dalje, od svoje okoline prema cijeloj domovini i svakom njezinom dijelu – Jadranskome moru, otocima, šumama, potocima, rijekama, tj. svakom području naše domovine. Razumijevanje prošlosti i sadašnjosti također je jako važno, kako Vukasović piše – „upoznavanjem povijesti pojam domovine odlazi i u prošlost“⁸¹, što znači da djeca da bi razumjela svoju sadašnjost trebaju znati i razumjeti da geografsko područje nije uvijek bilo ovakvo, da su se granice mijenjale, da su se na našim prostorima događale patnje i stradanja, da je naš narod sudjelovao u borbi za slobodu i neovisnost, treba razumjeti i narodni život, običaje, kulturu i jezik, postignuća koja su se dogodila u znanosti i umjetnosti kako bi se povezali sa svojim narodom iako su generacije i vremena različita.⁸²

U Hrvatskoj je prošlo mnogo vremena dok se osjećaj *domoljublja* mogao pokazati slobodno bez da se to nekome zamjeri ili još gore, kazni onoga tko bi ga isticao. Upoznali smo se u prethodnim poglavljima kakve su okolnosti bile dok je nastajala moderna hrvatska nacija, a svaki pozitivan odnos prema domovini je kažnjavan, ismijavan, proglašavan šovinizmom.

⁷⁷ Isto, 69.

⁷⁸ Isto, 70.

⁷⁹ Isto, 70.-75.

⁸⁰ Isto, 70.

⁸¹ Isto, 71.

⁸² Isto

Desetljeća takvog pristupa ostavila su posljedice koje i u današnjim vremenima prepoznajemo. Stoga, bitno je razjasniti neke pojmove, prvo treba naglasiti da osjećaj nacionalne pripadnosti nije ništa loše, već je to plemenit osjećaj, a domoljublje pozitivna moralna odlika.⁸³ Upoznali smo se prije s terminom domoljublja i uvidjeli kako u sebi sadrži i ljubav i plemenitost i pripadnost, a nasuprot toga je šovinizam, koji se ne izražava u odnosu pojedinca prema svom narodu, kao što je to domoljublje, već se ističe kao negativan stav prema drugim narodima iz čega proizlazi i negativan odnos prema svemu što jedan narod posjeduje, povijesti, tradiciji, kulturnim vrijednostima, čak i pojedincima koji su dio tog naroda. Takve osjećaje treba potiskivati jer negiraju sve ono humanističko, moralno i gaze ljudska prava.⁸⁴ Jasna je razlika između domoljublja i šovinizma, međutim problem je što se termin „nacionalizam“ upotrebljava u društveno-političkom životu i za pozitivan i za negativan odnos, a takva dvostruka primjena, ističe Vukasović, dovodi do manipulacije, tj. dolazi do mogućnosti da se domoljublje proglasi šovinizmom, što je velika pogreška i trebali bi se stoga preciznije koristiti pojmovi – *domoljublje* i *međunarodno razumijevanje* za pozitivne odnose, a *šovinizam* i *izdaju* za negativne odnose.⁸⁵

3.2. Domovinska načela i vrijednosti

Tolj i Mujičić u knjizi *Domovinski odgoj* pišu o deset domovinskih načela na jako zanimljiv način, koristeći više stajališta različitih autora i svojih osobnih. Na pjesnički način ističu važnost sljedećih načela:

- „Rodoljublje i domoljublje
- Hrabrost i požrtvovnost
- Istina, pravednost, ljepota
- Vjera i nada
- Čast i odanost
- Red i ustrojstvo
- Čudorednost
- Sloboda, mir, demokracija,
- Tradicija i običaji

⁸³ *Isto*, 74.

⁸⁴ *Isto*, 75.

⁸⁵ *Isto*

- Budućnost⁸⁶

3.3. Teme programa

Teme programa su u knjizi *Domovinski odgoj* su razne, mnogo je autora koji su sudjelovali u ostvarenju ove knjige, međutim usmjerit ćemo se na dvije teme o kojima je pisao Vukasović, koji je ujedno i urednik knjige, a to su teme hrvatske obitelji, koju naziva vrelom i nositeljicom života, te moralne odlike i osobnosti, o čemu će biti riječ u nastavku. Bitno je opet naglasiti da je to poimanje koje je autor imao u prošlom stoljeću, konkretno 1995. godine, međutim stavljam naglasak na te teme i smatram da doprinose ovom radu jer rad autora cijenim i smatram da je potrebna obnova svih vrijednosti o kojima autor piše.

3.3.1. Hrvatska obitelj – vrelo i nositeljica života

Obitelj je osnovna životna zajednica, održala se tijekom stoljeća i tisućljeća, u njoj nastaje novi život, izgrađuje se ljudska osobnost i stoga su zdravi i stabilni odnosi u obitelji osnovni preduvjet za zdravo i stabilno društvo ističe Vukasović.⁸⁷ Ništa ne može nadomjestiti osjećaje koje pružaju majka i otac, braća i sestre te ostali članovi obitelji, nijedna institucija ne može ispuniti taj nedostatak i obitelj stoga treba imati sva svoja prava, što je istaknula *Povelja o pravima obitelji* Svete Stolice, a također je isto regulirano i Općom deklaracijom o pravima čovjeka 1948. godine od strane Ujedinjenih naroda. Vlada Republike Hrvatske, 2009. godine u *Općoj deklaraciji o pravima čovjeka* također u članku 16. ističe: „Obitelj je prirodna i temeljna društvena jedinica te je ovlaštena na zaštitu društva i države“.⁸⁸ Vukasović ističe četiri temeljna oblika ljudskog života, a to su: ljubav, brak, potomstvo i odgovorno roditeljstvo. Za ljubav ističe kako je ljudska potreba, a tako potreba cijelog čovječanstva, tvorac je svega dobrog, humanog, snažnog, plemenitog, a o njezinoj veličini govori dovoljno da ju je Krist „stavio u središte evanđeoske etike“⁸⁹ i stoga je najveći kršćanski zakon. Brak, potomstvo, odgovorno roditeljstvo nemogući su bez ljubavi, a Vukasović ih iz tadašnje perspektive gleda kao imperativ. Životna zajednica žene i muškarca „ishodište je života i temeljni uvjet njegovog

⁸⁶ Ivan TOLJ i Kemal MUJIČIĆ, *Domovinski odgoj*: Priručnik za hrvatske vojnike, dočasnike i časnike (ur. Ante Vukasović), Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Politička uprava, 1995., 15.-55.

⁸⁷ A. VUKASOVIĆ, *Domovinski odgoj*: Priručnik za hrvatske vojnike, dočasnike i časnike (ur. A. Vukasović), 134.-135.

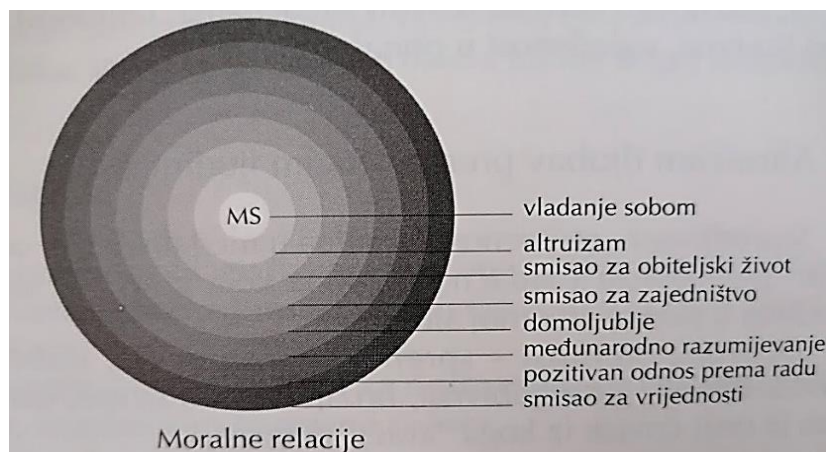
⁸⁸ NARODNE NOVINE (2019), *Opća deklaracija o pravima čovjeka*, 12/2009. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html, pristup ostvaren 21.6. 2022.

⁸⁹ A. VUKASOVIĆ, *Domovinski odgoj*: Priručnik za hrvatske vojnike, dočasnike i časnike (ur. A. Vukasović), 135.

održavanja⁹⁰, koje potomstvo dalje nastavlja, kao temelj budućnosti. Roditeljska zadaća je veoma odgovorna, ali i jako vrijedna i plemenita, stoga Vukasović naglašava kako materinstvo i očinstvo zaslužuju najviše društveno priznanje kako bi još više osjećali ponos zbog toga.⁹¹ U tom vremenu, Vukasović je istaknuo i sedam temeljnih funkcija obitelji: biološko-reproduktivnu, odgojnu, gospodarsku, društveno-kulturnu, moralnu, religijsku i domoljubnu.⁹² Bilo je mnogo udara na hrvatsku obitelj, mnogo je gubitaka ona doživjela u Domovinskom ratu, a autor ističe da je hrabrost i odlučnost u obrani pokazala još veću želju za obranom obitelji i narodnog bogatstva.

3.3.2. Moralne odlike osobnosti

Sa slike 3 možemo iščitati koje moralne odnose, koje naziva i moralnim relacijama ističe Vukasović i smatra pozitivnima u djelovanju čovjeka. Relacije predočava kao koncentrične krugove koje se šire oko pojedinca kao moralnog subjekta.⁹³



Slika 3 grafički prikaz moralnih relacija (A. VUKASOVIĆ, Domovinski odgoj: Priručnik za hrvatske vojnike, dočasnike i časnike (ur. A. Vukasović), 143.)

⁹⁰ Isto, 136.

⁹¹ Isto, 137.

⁹² Isto, 138.-140.

⁹³ A. VUKASOVIĆ, *Domovinski odgoj: Priručnik za hrvatske vojnike, dočasnike i časnike* (ur. A. Vukasović), 143.

Često je gaženo ljudsko dostojanstvo i religijski osjećaji, ismijavani su ljudski ideali⁹⁴, u svakodnevnom životu, u medijima, a mediji su upravo ono iz čega danas djeca najviše „uče“, te im stoga treba razvijati kritički stav i učiti ih da trebaju preispitivati ono što čuju, provoditi vrijeme uz svoju djecu i ne ostavljati ih prepuštene same sebi. Dijete treba putokaz i sigurnost, jer i sami znamo da je razvoj postupan i složen proces, stoga je naša odgovornost za njih brinuti dok sami ne budu u stanju to činiti. Čast i odanost, tradicija i običaji, rodoljublje i domoljublje, kao da su u današnje vrijeme postale staromodne. Lutajući i tražeći smisao, prilagođavajući se većini, mlađe generacije biraju biti iste kao drugi da se uklope, ne razvijajući tako svoj identitet, i njegovu odliku – ja sam ja jer se razlikujem od drugih u nečemu, iako se naravno možemo prepoznati i u istome. Ovo su samo neki od primjera, a zabrinjavajuće je također ono što ističe Ružica Razum, a to je da mladi sve više odbijaju poistovjetiti se s vrijednostima, istine prihvaćaju ako im se sviđaju i ako oni tako žele, što nažalost dovodi do krize vrijednosti.⁹⁵ Vjeru i nadu često zamijeni pesimizam, te se na budućnost gleda zabrinuto, sa strahom što donosi sutra. Upoznati smo s time u kakvim vremenima i okolnostima su na nekadašnjim prostorima živjeli oni prije nas, koliko su se zalagali za oslobođenje naše domovine, a posebno ističem zadnje desetljeće 20. stoljeća. Dolaskom do tog cilja ne smijemo zaboraviti žrtvu koju su podnijeli naši branitelji u Domovinskom ratu. Kako je istaknuo Vukasović, nije potrebno stalno isticati svoje hrvatstvo, već treba na prikladan i zanimljiv način upoznati djecu s ljepotama, raznolikostima i istinom koja čini naš hrvatski nacionalni identitet.⁹⁶

⁹⁴ A. VUKASOVIĆ, *Domovinski odgoj*, 59.

⁹⁵ Ružica RAZUM, „Odgojno djelovanje suvremene škole: mogućnosti i izazovi za religiozni odgoj“ *Bogoslovska smotra*, 77/2007., br. 4, 866.

⁹⁶ A. VUKASOVIĆ, *Domovinski odgoj: Priručnik za hrvatske vojnike, dočasnike i časnike* (ur. A. Vukasović), 73.

4. IDENTITET KAO ODGOJNO-OBRAZOVNA VREDNOTA

Odgoj i obrazovanje usko su povezani ili bi to pak trebali biti, jer je obrazovanje „racionalna osnova odgoja, a odgoj vrijednosna orijentacija obrazovanja“⁹⁷, što ćemo vidjeti u daljnjem obrazloženju oba pojma. Odgoj je „svrsishodan proces u kome dolazi do izražaja jedinstvo odgojnog cilja i zadataka, načela i metoda što u planski ostvarenom odgojnom djelovanju, uz aktivno i skladno sudjelovanje brojnih odgojnih činitelja, teži prema izgrađivanju potpune ljudske ličnosti“⁹⁸, dok je obrazovanje „proces usvajanja znanja, umijeća i navika, što je osnova za izgrađivanje znanstvenog pogleda na svijet, za razvijanje spoznajnih snaga, za povezivanje znanja s praktičnom profesionalnom djelatnošću i za izgrađivanje sposobnosti za samoobrazovanje.“⁹⁹ Odgoj kao vrijednosno usmjeren proces i obrazovanje, za koje možemo reći da je spoznajni proces, otvaraju put u izgradnji identiteta učenika. Uočavamo koliko su odgoj i obrazovanje stoga značajni u oblikovanju osobnog, kulturnog i nacionalnog identiteta učenika. Vukasović analizira odgojni proces i naglašava kako je mnogo složeniji od obrazovnog jer obuhvaća: racionalno (znanje i shvaćanje), emocionalno (uvjerenja stavovi i njihova prihvaćanja) i voljno (pozitivne ljudske osobine i djelovanja) područje, dok obrazovni proces uglavnom obuhvaća samo racionalno područje.¹⁰⁰ Usvajanje određenog sustava znanja temeljna je zadaća svakog odgoja i obrazovanja, pa tako i odgoj ima svoju racionalnu osnovu. Međutim, samo znanje ne može osigurati pozitivna djelovanja, jer ima i velikih znalaca koji nisu vrijednosno usmjereni, stoga su bitna sva tri područja odgoja. Područja odgoja ujedno su i tri etape odgojnog procesa i potrebno je da sve tri etape budu zastupljene i postupno uvedene (redom kojim autor analizira odgojni proces – od racionalnog, emocionalnog prema voljnom području) da bi odgojni proces bio ostvaren.¹⁰¹

Međutim, postoje i oni koji žele vrijednosno neutralnu školu o čemu govori Hobljaj¹⁰², koji u svom radu ističe dilemu u kojoj se razlikuju dva stajališta, prvo naglašava da škola bude vrijednosno neutralna, dok drugo naglašava da škola bude ta koja će odgajati za vrednote. S tim se također povezuje i pitanje sadržaja kurikuluma, koncepcije, te organizacije obrazovanja i

⁹⁷ Ante VUKASOVIĆ, *Pedagogija*, Zagreb, 1990., 46.

⁹⁸ *Isto*, 39.

⁹⁹ *Isto*, 46.

¹⁰⁰ *Isto*

¹⁰¹ A. VUKASOVIĆ, *Domovinski odgoj: Priručnik za hrvatske vojnike, dočasnike i časnike* (ur. Ante Vukasović), Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Politička uprava, 1995., 77.-79.

¹⁰² Alojzije HOBLAJ, „Vrijednosno usmjereni odgoj u vrijednosno usmjerenoj školi“, *Filozofska istraživanja*, 25/2005., br. 2, 403.

učenja. Ovisno o konceptu znanosti, političkog opredjeljenja i sl. prvi ističu kako obrazovanje za vrijednosti opterećuje učenike, čak smatraju da je to neki oblik indoktrinacije, te naglašavaju da je potrebno usmjeriti se na stjecanje i uspješnost znanja. Drugi pak ističu kako škola ne može biti neutralna s obzirom na vrijednosti, s čime se slaže i Hobljaj. Vrednote su uvijek prisutne, pa i onda kada ih se želi zanemariti, npr. u školi se ističe odgovornost prema radu i obavezama, također ističe se i razlika između dobra i zla što svakako spada u vrijednosti kojima se djecu poučava tijekom njihova razvoja i odrastanja.¹⁰³ Tako i domoljublje ne može počivati samo na znanju, već se temelji na etičkim i nacionalnim vrijednostima, nakon prethodno usvojenih znanja, koja otvaraju put uvjerenjima i stavovima, a tek onda djelovanju.¹⁰⁴

U Republici Hrvatskoj, *Nacionalni okvirni kurikulum*, temeljni je dokument koji na nacionalnoj razini donosi vrijednosti i opće ciljeve odgoja i obrazovanja. Iako je glavni cilj odgoja i obrazovanja postao razvoj kompetencija ključnih za gospodarski razvoj i usvajanje znanja kojim će se konkurirati na tržištu, *Nacionalni okvirni kurikulum* identitet promatra kao jednu od temeljnih vrijednosti u odgoju i obrazovanju te se zalaže da se uz zahtjeve globalizacije, gdje se teži da učenici postanu građanima svijeta, sačuva i svoj „nacionalni identitet, svoja kultura, društvena, moralna i duhovna baština“.¹⁰⁵ U odgojno-obrazovnom sustavu trebaju biti zastupljene temeljne vrijednosti, tako je osim „materijalnih, ekonomskih, znanstvenih, tehničkih, bioloških i prirodnih vrijednosti“, u odgojno-obrazovnom sustavu potrebno podjednako promicati „društvene, estetske, kulturne, duhovne, religiozne i moralne vrijednosti“.¹⁰⁶

4.1. Svijest učenika o nacionalnoj pripadnosti, očuvanju povijesno-kulturne baštine i nacionalnog identiteta

Svima nam je poznato kako su nas roditelji tijekom našeg odrastanja pripremali na društveni život, isticali razne norme ponašanja, vrijednosti, što je pametno za nas, a što trebamo izbjegavati i sl. Također, prenosili su nam takve savjete i vezano za našu kulturu, tradiciju, užu i širu zajednicu, moguće ishode u nekim društvenim situacijama. Takav odgoj danas se jednim

¹⁰³ Isto, 403.

¹⁰⁴ A. VUKASOVIĆ, *Domovinski odgoj*: Priručnik za hrvatske vojnike, dočasnike i časnike (ur. Ante Vukasović), Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Politička uprava, 1995., 77.-79.

¹⁰⁵ MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I SPORTA RH, *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Zagreb, 2011., 22.

¹⁰⁶ Marija SABLJIĆ, Ines BLAŽEVIĆ, „Stavovi učitelja prema vrijednostima kao temeljnim sastavnicama nacionalnog okvirnog kurikuluma“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 2, 252.

imenom zove etnički odgoj, koji se definira kao skup roditeljskih postupaka u smjeru prenošenja informacija, vrijednosti, vjerovanja i stavova vezanih za etnički identitet.¹⁰⁷

Djeca su u ranom djetinjstvu sklona istraživanju, znatiželjna su, a svoj istraživački put započinju upravo tijekom upoznavanja sa svojom neposrednom okolinom. Tijekom upoznavanja s vanjskim svijetom dijete treba spontano usmjeriti da mu prvi kontakt bude najbliža okolina. Upoznavanje s najbližom okolinom ostvaruje se „načelom zavičajnosti“ i principom životne blizine, kojim se djetetu omogućuje povezanost sa konkretnim životom i konkretnim primjerima, s kojima su se djeca već upoznala i lakše im ih je primijeniti.¹⁰⁸ Istraživačke aktivnosti baštine u koje se djeca mogu uključiti prilagođene su dobi djeteta, uzimajući u obzir činjenicu da djeca s upoznavanjem okoline kreću s onim poznatim pa dalje k nepoznatom. Već u ranom djetinjstvu djeca se upoznaju sa sadržajima prirodne i povijesno-kulturne baštine jer ih odgajatelji i učitelji integriraju na razne načine u svom odgojno-obrazovnom radu. Svrha ovih sadržaja je promicanje obrazovanja za održivi razvoj. Jedan od načina integriranja takvog sadržaja je projektno istraživanje, koje je ujedno i jedno od pozitivnijih primjera jer uključuje holistički i interdisciplinarni pristup budući da se u projektnim istraživanjima uključuje više nastavnih predmeta i različitih metoda spoznavanja i istraživanja sadržaja općenito, ali u ovom slučaju istraživanja nacionalne baštine i njene vrijednosti što dovodi do svijesti o važnosti njezina očuvanja.¹⁰⁹

Sadržaji se dalje šire i djeca osim zavičaja upoznaju širu zajednicu, tj. cijelu domovinu, a kada spoznaju da je njihova bliska zajednica dio veće – domovine, jednako tako zavoljet će i nju, što je preduvjet i za takve osjećaje prema globalnoj zajednici – cijelome svijetu.¹¹⁰ Pojam zavičajnosti zato je ključan u odgojno-obrazovnom procesu jer počevši s konceptom zavičajnosti stvara se identitetsko uporište, a integriranjem zavičajne kulture u odgojno-obrazovni proces, „gradi se most prema drugim kulturama“¹¹¹.

Upoznavanje djece sa sadržajima prirodne i povijesno-kulturne baštine Republike Hrvatske jako je bitno jer dijete na taj način ostvaruje svijest o važnosti baštine i njezina očuvanja, a čime se razvija nacionalni identitet. Nakon što djeca razviju svijest o važnosti i

¹⁰⁷ HUGHES i sur. 2006. prema: Marija ŠTAMBUK „Što roditelji djeci govore i na koji način prenose poruke o etničkoj pripadnosti?“ *Društvena istraživanja*, 26/2017., br. 3, 387.

¹⁰⁸ Ivan DE ZAN, *METODIKA NASTAVE PRIRODE I DRUŠTVA*, Zagreb, 2006., 33.

¹⁰⁹ Vesna KOSTOVIĆ-VRANJEŠ, „Baština – polazište za promicanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 3, 446.-448.

¹¹⁰ I. DE ZAN, *METODIKA NASTAVE PRIRODE I DRUŠTVA*., 32.

¹¹¹ V. KOSTOVIĆ-VRANJEŠ, „Baština – polazište za promicanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 3, 447.

vrijednosti vlastite nacionalne baštine, koja je preduvjet za djelovanje, zaštitu, promicanje i očuvanju svoje baštine onda će razumjeti kako i drugi narodi teže isto činiti u očuvanju svoje kulture, cijenit će tako jednako i svoju i drugačiju kulturu, a zbog toga jer su uključeni u cjelokupni proces, što je u konačnici cilj koji promiče obrazovanje za održivi razvoj.¹¹²

¹¹² *Isto*

5. KOMPETENCIJE SUVREMENOG UČITELJA U POUČAVANJU NACIONALNOG IDENTITETA

Škola je odgojno-obrazovna ustanova i učitelj je stoga usmjeren i na odgojni rad ne samo na obrazovanje. Međutim, odgojno djelovanje ne ovisi samo o odgajatelju, već i o odgajaniku, tako je i u obitelji, vrtiću i dr., a ne samo u školi. Odgojni rad temelji se na odnosu odgajatelja i odgajanika, koji nikako ne smije biti samo objekt u tom procesu. Bitna je suradnja i jednoga i drugoga. Odgajatelj i odgajnik moraju se međusobno uvažavati, razumijevati i poštovati. Stoga, riječ je o stalnom pedagoškom odnosu između subjekata, odgajatelja prema odgajaniku i odgajanika prema odgajatelju. Odgajatelj ne smije odgajaniku nametati svoje stavove, već upravo suprotno, treba prihvatiti ono čemu teži odgajnik. Međutim, odgajatelj će težiti tome da vrijednosno usmjerava odgajnika i podupire ga u njegovim pozitivnim nastojanjima. Odgoj razvija kulturu odgajnika i time čini da je sposoban prepoznati ono vrijednosno.¹¹³ Jako je snažna Vukasovićeva misao u kojoj ističe kako je odgajanje „opće, univerzalno, općeljudsko, čovječansko služenje čovječanstvu“.¹¹⁴

Već tijekom edukacije, buduće učitelje i odgojitelje trebalo bi u okviru različitih kolegija na fakultetu osvijestiti da promiču i razmišljaju o sadržajima koji kod djece i mladih, ali i njih osobno, izazivaju zainteresiranost i razumijevanje za očuvanje vrijednosti kulturne baštine naroda kojemu pripadaju na mnogostruke načine.¹¹⁵

Osnovna škola mjesto je gdje učenici usvajaju svoja prva znanja, vrijednosti, radne navike, uče se izvršavanju obaveza, a posebno u nižim razredima osnovne škole. U prva četiri razreda grade se temelji za predmetnu nastavu od petog do osmog razreda, zatim srednjoškolskog obrazovanja i tko nastavi svoje školovanje, sveučilišnog obrazovanja. Može nam se činiti kako su te osnove i navike za ostatak života beznačajne, nešto što svatko posjeduje, ali tijekom života uviđamo njihove prednosti, njihovu potrebu, korisnost i pomoć za svaki korak naprijed. Također, na početku obrazovanja učenici stvaraju ili zainteresiranost ili odbojnost prema školi i učenju, a tu veliku ulogu imaju prvi učitelji, koji bi trebali motivirati učenike, kao i roditelji i stručni suradnici. Stoga, nužno je da učitelj posjeduje bitne kompetencije i da je svjestan važnosti i uloge koju ima u životu djece. Stoga izdvajam četiri skupine temeljnih

¹¹³ A. VUKASOVIĆ, *Pedagogija*, 58.

¹¹⁴ *Isto*

¹¹⁵ D. KUŠČEVIĆ, „Kulturna baština - poticatelj dječjeg razvoja (likovni aspekt)“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 3, 485.

kompetencija: osobne, stručne, sociološke i razvojne¹¹⁶ o kojima piše Troha, a koje se mogu povezati sa poučavanjem vezano za sadržaje nacionalne baštine. Svaka osoba ima svoje stavove, sustav vrijednosti, uvjerenja, iskustvo koje je doživjela, motivaciju za nešto, pa tako i učitelj, što su zapravo njegove osobne kompetencije. Također, učitelj bi svoje osobne kompetencije trebao primijeniti i van školske ustanove, sudjelujući u neformalnim školskim i izvanškolskim situacijama.¹¹⁷ Povezano s nacionalnim identitetom možemo za primjer uzeti učitelja koji materinski jezik shvaća kao nacionalnu i osobnu vrijednost i onoga koji prema materinskom jeziku nema takav odnos. Prvi susreti s nečim obično stvaraju mišljenje o nečemu i kao takvo ono se jako dugo zadržava, bilo pozitivno ili negativno. Poučavanje hrvatskog jezika bez ljubavi i žara za njegovim očuvanjem, neisticanje njegove raznolikosti i borbe za njegovu primjenu kod učenika može ostaviti ravnodušnost. U drugačijim okolnostima učenik se pak može zainteresirati za daljnje istraživanje svoga materinskog jezika, ispitivati roditelje, bake i djedove, stariju braću ili sestre o njegovoj važnosti, povijesti i sl., te tako i sam materinski jezik doživjeti kao osobnu i nacionalnu vrijednost. Nadalje, stručne kompetencije učitelja odnose se na poznavanje znanstvenih sadržaja i njihovu primjenu na razne didaktičko-metodičke načine. Te kompetencije koje učitelj ima primjenjuje u poučavanju užeg znanstvenog sadržaja, kreirajući nastavne sadržaje uz ostale razredne aktivnosti.¹¹⁸ U poučavanju kulturnih sadržaja svjesni smo da učitelj treba izvrsno poznavati takve sadržaje te ih poučavati djeci na način da ih zainteresira i da djeca sama otkriju neke činjenice kako bi bila uključena u proces učenja i svojim aktivnim djelovanjem osvijestila važnost i utjecaj koji imaju u društvu, utjecaj koji su značajne povijesne osobe imale u društvu, povezanost s kulturom, kulturnom zajednicom, očuvanje baštine i dr. Stručne kompetencije obuhvaćaju i pedagoške kompetencije koje se odnose na uspostavljanje discipline u razredu, na stvaranje pozitivnog razrednog ozračja, motivaciju učenika za rad, planiranje, osiguravanje i provođenje svakodnevnog odgojno-obrazovnog rada te procjenu koliko su učinkoviti postavljeni ciljevi.¹¹⁹ Zatim treba istaknuti učitelja kao govornog modela, koji svojim primjerom djeci iznosi svoje jezične kompetencije te se od njega očekuju visoke komunikacijske sposobnosti i svijest da svojim primjerom odgaja i obrazuje učenike. S obzirom na to komunikacija treba biti jasna, smisljena, tečna, a uz to i zanimljiva. Troha stoga naglašava bitnost jezičnih kompetencija koje se javljaju uz svaku od četiri osnovne skupine kompetencija, jer je učiteljeva riječ nenadomjestiva, njome održava

¹¹⁶ Vlatka TROHA, „Odgojno značenje jezične kompetencije učitelja“, *Hrvatski*, 10/2012., br. 2, 59.-70.

¹¹⁷ *Isto*, 67.

¹¹⁸ *Isto*, 66.

¹¹⁹ *Isto*

odnos s učenikom, izriče sadržaj, služi se hrvatskim standardnim jezikom i tako je govorni model učeniku, ističe bogatstvo i raznolikost riječi, potiče učenike na raspravu, kreativnost, izražavanje ideja i dr.¹²⁰ Nadalje, socijalne kompetencije se odnose na suradnju učitelja s drugima, spremnost na timski rad, razvijenu građansku kulturu, posjedovanje organizacijskih, društvenih i komunikacijskih vještina, čiju smo važnost prethodno istaknuli. Socijalne kompetencije učitelja i korištenje suvremenih metoda rada kao što su primjena različitih stilova vođenja, upoznavanje učenika s različitim nastavnim strategijama, primjena timskog rada, spremnost učitelja na kritiku i prilagodbu, a ne rutinsko obavljanje posla obogaćuju i podižu kvalitetu odgojno-obrazovnog rada. Kušćević, koja piše iz perspektive likovnog aspekta, ali čije se primjere može primijeniti i na ostale predmete, naglašava kako se aktivnosti trebaju realizirati na način da budu korisne u razvoju djeteta. Kušćević predlaže da prilikom susreta djeteta i baštine treba paziti da sadržaji budu prilagođeni dobi djece, nadalje, sadržaji se ne usvajaju tako da ih učitelj prepričava i objašnjava, već je potrebno zainteresirati dijete da sadržaje doživi i usvoji iz vlastite perspektive, tj. da aktivno sudjeluje u navedenom procesu upoznavanja s kulturnom baštinom, a time i nacionalnim identitetom.¹²¹ Prethodno spomenuta prilagodba učitelja svakako se nadovezuje na njegove razvojne kompetencije jer od učitelja se očekuje stalan razvoj, na profesionalnoj i osobnoj razini. Razvoj kompetencija, kao što su jezične – komunikacijske i lingvističke stalan je i nužan proces, također razvijanje stručnih znanja te promišljanje o učincima i primjeni različitih odgojnih postupaka.¹²²

Odgojno-obrazovni sustav mijenjao se tijekom povijesti, a u suvremenim vremenima od učitelja se očekuje holistički pristup odgoju i obrazovanju, primjenjujući svoje kompetencije učitelj treba poticati razvoj djece, podsjećajući ih na njihove potencijale i mogućnosti koje će utjecati na usvajanje „novih znanja, vještina, sposobnosti, vrijednosti i stavova kojima će dijete moći odgovoriti na izazove suvremenog društva znanja i promjena“.¹²³ Sve to govori koliko je zapravo odgoj i obrazovanje važna ljudska djelatnost, ali jednako toliko i odgovorna jer će se njezin doprinos ili nedostatak moći vidjeti nakon nekog vremena te će se tako odraziti na buduće događaje. Sadašnjost nam svakako pruža nadu da odgajajući i obrazujući djecu trebamo odmah ulagati savjesno i ispravno u budućnost čovječanstva.¹²⁴

¹²⁰ Isto 64.-65.

¹²¹ D. KUŠĆEVIĆ, „Kulturna baština - poticatelj dječjeg razvoja (likovni aspekt)“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 3, 485.

¹²² Vlatka TROHA, „Odgojno značenje jezične kompetencije učitelja“, *Hrvatski*, 10/2012., br. 2, 67.

¹²³ D. KUŠĆEVIĆ, „Kulturna baština - poticatelj dječjeg razvoja (likovni aspekt)“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 3, 484.

¹²⁴ Isto, 482.

5.1. Učenici kao pripadnici zajednice – razvijanje pozitivnih socijalnih ponašanja

Jako je bitno da u suvremenom društvu bude izražena svijest o nužnosti odgoja i obrazovanja na sadržajima kulturne baštine jer se time povezuju prošli i sadašnji događaji, a mogu se predvidjeti i buduću. Također, već prije je spomenuto, kulturna baština bitan je čimbenik u razvoju nacionalnog identiteta, a isto tako i za upoznavanje drugih kultura, bez čega se ne može razgovarati u 21. stoljeću.¹²⁵ Kada učitelji pronađu ispravan način kako da integriraju sadržaje nacionalne baštine u odgojno-obrazovni sustav i učenici takav način prihvate, te uključe svoju kreativnost dolazi do pozitivnih promjena u razvoju. Učenici će tada moći postati senzibilizirani za svoju okolinu i za sadržaje nacionalne baštine, te tako postati njezini čuvari, stvarajući interes za nešto novo, dosad neviđeno, kako bi istaknuli svoju ulogu, proširili ljepote kreativnog djelovanja i ostavili budućim generacijama nešto svoje u nasljeđe.¹²⁶ Uočavamo da je osim posjedovanja takve kulturne svijesti nužno njome se izražavati te Kušćević ističe da je to jedna od temeljnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje. Izražavanje kulturne svijesti odnosi se na „svijest o važnosti stvaralačkog izražavanja ideja, iskustva i emocija u nizu medija uključujući glazbu, ples, kazališnu, književnu, vizualno-likovnu umjetnost“¹²⁷, a sve navedene umjetničke medije pronalazimo u području kulture, koja djeci nudi razne mogućnosti izražavanja, pa tako i promicanja pozitivnih socijalnih ponašanja. U susretu s kulturnom baštinom djeca imaju priliku razvijati svoje sposobnosti, mogu npr. gledati razna umjetnička djela, slušati tradicijsku glazbu, razvijati svoje mišljenje, reagirati na baštinu i izražavati svoje emocije, stavove, izražavati se likovno, glazbeno, riječima ili pokretom stvarajući tako i sami umjetnost. Na tom putu jako je bitna učiteljeva i odgojiteljeva uloga koji djeci predstavljaju kulturnu baštinu i potiču ih na izražavanje.¹²⁸

¹²⁵ Snježana DOBROTA i Dubravka KUŠĆEVIĆ, „Zavičajna baština šibensko-kninske županije - refleksije u nastavi glazbene i likovne kulture“, *Godišnjak Titius*, 1/2008., br. 1, 260.

¹²⁶V. KOSTOVIĆ-VRANJEŠ, „Baština – polazište za promicanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 3, 448.

¹²⁷ D. KUŠĆEVIĆ, „Kulturna baština - poticatelj dječjeg razvoja (likovni aspekt)“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 3, 484.

¹²⁸ *Isto*

6. HRVATSKI NACIONALNI IDENTITET U OKVIRIMA OSNOVNOŠKOLSKE NASTAVE

U *Zakonu o odgoju i obrazovanju* u članku 26. (stavku 1.) stoji: „Odgoj i obrazovanje u školi ostvaruje se na temelju nacionalnog kurikulumu, nastavnih planova i programa i školskog kurikulumu“.¹²⁹

Dobrota i Kušćević navode kako se učenici u svom obrazovanju susreću sa sadržajima baštine tijekom nastave glazbene i likovne kulture, nastave Hrvatskog jezika i književnosti, Prirode i društva, Geografije, Povijesti, Tjelesne i zdravstvene kulture, te nastave stranih jezika. Također, ističu kako se svi predmeti u takvom poučavanju trebaju međusobno povezati kako bi sadržaji bili smisljeni, cjeloviti i sagledani iz više različitih područja.¹³⁰ Budući da se u ovom radu orijentiramo na razrednu nastavu, a predmete koje učitelj tada poučava su: Hrvatski jezik i književnost, Likovna i Glazbena kultura, Tjelesna i zdravstvena kultura, Priroda i društvo te Matematika, ovdje će biti riječ o tim predmetima, osim Matematike budući da je ona prirodna znanost.

Društveni predmeti su očekivano, za poučavanje sadržaja nacionalne baštine, u prednosti, međutim svjesni smo da su u obrazovanju jednako tako potrebne i prirodne znanosti. Kada autorica Troha govori o umjetničkim sadržajima ističe kako oni pružaju razne mogućnosti odgajanja i slobodu, npr. područje književnosti kao umjetnost potiče maštu, kreativnost i stvaralaštvo, divergentno mišljenje učenika, razvija učenikov smisao za lijepo, potiče raspravu, zauzimanje stavova, povezivanje s vlastitim iskustvom i iskustvima drugih osoba. Osim obrazovanja, tu su i odgojni učinci jer učenici čitanjem razvijaju empatiju zato što se mogu uživjeti u situacije drugih i zauzeti ulogu određenog autora, lika u djelu i sl.¹³¹ Likovne aktivnosti su također zanimljive djeci, a omogućuju kvalitetan način učenja i susreta djeteta i kulturne baštine. Djeca kroz igru i na spontan način razvijaju mnoge sposobnosti, odnosno može se reći da kulturna baština i likovnost kod djeteta razvijaju dječju individualnu misao

¹²⁹ MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I SPORTA, *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (Pročišćeni tekst), Zagreb, 126/2012. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2012_11_126_2705.html, pristup ostvaren 21.6.2022.

¹³⁰ S. DOBROTA i D. KUŠĆEVIĆ, „Zavičajna baština šibensko-kninske županije - refleksije u nastavi glazbene i likovne kulture“, *Godišnjak Titius*, 1/2008., br. 1, 261.

¹³¹ V. TROHA, „Odgojno značenje jezične kompetencije učitelja“, *Hrvatski*, 10/2012., br. 2, 65.

„stvarajući interakciju - baština - dijete - likovnost što omogućava djetetu da osjeti bogatstvo života, misli i osjećanja vlastite kulture“.¹³²

Potrebno je stoga iskoristiti prednost svakog nastavnog predmeta i koristiti interdisciplinarni pristup u poučavanju sadržaja nacionalne baštine.¹³³ Iako će se u nastavku prikazati svaki predmet zasebno, pokušajmo pronaći poveznicu među svima njima jer je riječ o istom sadržaju samo na različite načine i u okviru različitih nastavnih predmeta.

6.1. Zastupljenost u nastavnim predmetima

Kada se govori o sadržajima nacionalne baštine u nastavnim predmetima najčešće se pomisli na predmet Hrvatski jezik. Dio nacionalnog identiteta je jezik. Hrvati se po hrvatskom jeziku prepoznaju i razlikuju od drugih, a to je upravo ono što identitet jest, prepoznati se u istome, a razlikovati se od drugačijih prema svojim obilježjima. Jasno nam je kolika je povezanost jezika s nacionalnim identitetom, a isto tako i uloga hrvatskog jezika u očuvanju nacionalnog identiteta. Upravo zato, kao prvi kurikulum nastavnog predmeta analizirat će se *Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*, kako bi se vidjela zastupljenost sadržaja o nacionalnom identitetu u prva četiri razreda osnovne škole.

Područja Kurikuluma nastavnog predmeta Hrvatskog jezika su: hrvatski jezik i komunikacija, književnost i stvaralaštvo te kultura i mediji. Jedan od odgojno-obrazovnih ciljeva nastavnog predmeta Hrvatskog jezika je razvijanje vlastitog kulturno-jezičnog identiteta i izražavanja njime, poštivanje različitih jezičnih i kulturnih zajednica, njegovanje moralnih i estetskih vrijednosti, jačanje nacionalnog identiteta i stvaranje povezanosti s narodom – osvještavajući pripadnost narodu i državi, upoznajući i njegujući povijesno-kulturnu baštinu, a uzimajući u obzir da učenik gradi i vlastiti svjetonazor. U opisu predmeta hrvatskoga jezika istaknuta je povezanost književnosti sa kulturnim identitetom, budući da učenici upoznavanjem književnosti hrvatskoga naroda, kulturnoga i civilizacijskoga kruga, stječu književno znanje i književne kulture. Učenici će u tom procesu moći razviti svoj osobni identitet, a uporabom i očuvanjem hrvatskog jezika i nacionalni identitet. U školi učenici razvijaju stav o nužnosti uporabe hrvatskog standardnog jezika i pravila kulturne komunikacije, osvještavaju potrebu

¹³² D. KUŠČEVIĆ, „Kulturna baština - poticatelj dječjeg razvoja (likovni aspekt)“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 3, 483.

¹³³ S. DOBROTA i D. KUŠČEVIĆ, „Zavičajna baština šibensko-kninske županije - refleksije u nastavi glazbene i likovne kulture“, *Godišnjak Titius*, 1/2008., br. 1, 261.

očuvanja hrvatskih dijalekata i govora te se stvaralački izražavaju na mjesnim govorima.¹³⁴ Na primjer, od učenika se u prvom i drugom razredu očekuje da će moći prepoznati razliku između mjesnog govora kojim se izražavaju, te hrvatskog standardnog jezika¹³⁵, samo su sadržaji u drugom razredu prošireni. Osim prepoznavanja različitih riječi, učenik će godinu kasnije moći uspoređivati riječi mjesnog govora sa hrvatskim standardnim jezikom, njegovati svoj mjesni govor tako da sluša i govori tekstove na mjesnom govoru te čita i piše tekstove vezano za svoje interese.¹³⁶ U trećem razredu se od učenika očekuje da će moći, ovisno u kojoj se komunikacijskoj situaciji nalazi, primijeniti prigodan način govora, mjesni govor ili se izražavati na hrvatskom standardnom jeziku. Također, ono što je bitno za nacionalni identitet jest da će učenik moći istraživati samostalno tekstove vezane uz jezični identitet i baštinu u mjesnim knjižnicama ili zavičajnim muzejima te prepoznati da su takvi povijesni dokumenti i spomenici nositelji jezičnog identiteta i dio kulturne baštine mjesta/zavičaja.¹³⁷ U četvrtom razredu od učenika se očekuje da će moći uočiti kako je važno imati pozitivan odnos prema svojem mjesnom govoru, iako će se služiti hrvatskim standardnim jezikom u javnoj komunikaciji primjenjujući usvojena jezična pravila. Od učenika se u četvrtom razredu očekuje da će moći, ne samo prepoznati razliku u mjesnom govoru i standardnom jeziku, već navoditi i konkretne primjere. Mjesni govor moći će doživljavati kao važan na pojedinom prostoru, kako svojem tako i ostalima, te tako uočavati raznolikost hrvatskih govora. Od učenika se očekuje da će se moći izražavati i na ostalim narječjima, iako će najbolje poznavati svoje narječje, čitajući npr. tekstove i na kajkavskome i čakavskom narječju iako je govornik štokavskog narječja.¹³⁸ Područje nastavnog predmeta hrvatskog jezika je i kultura i mediji, te vezano za kulturne sadržaje povezane s nacionalnim identitetom, od učenika se očekuje da će nakon posjete kulturnim događajima primjerenima svojoj dobi moći iskazati svoje mišljenje o njima. Kulturni sadržaji koje propisuje nastavni kurikulum za drugi, treći i četvrti razred su tradicijski festivali i kulturni projekti namijenjeni djeci, a u trećem razredu još su dostupni i sadržaji iz hrvatske kulturne i prirodne baštine na svjetskoj razini – spomenici pod zaštitom UNESCO-A i nematerijalna svjetska baština u Hrvatskoj – narodni običaji i uratci.¹³⁹ Naravno tu je još bitno

¹³⁴ NARODNE NOVINE (2019). *Kurikulum nastavnog predmeta hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 10/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html, pristup ostvaren 23.6.2022.

¹³⁵ NARODNE NOVINE (2019). *Kurikulum nastavnog predmeta hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 10/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html (OŠ HJ A.1.6. i OŠ HJ A.2.6.), pristup ostvaren 23.6.2022.

¹³⁶ *Isto* (OŠ HJ A.2.6.)

¹³⁷ *Isto* (OŠ HJ A.3.6.)

¹³⁸ *Isto* (OŠ HJ A.4.6.)

¹³⁹ *Isto* (OŠ HJ C.2.3., OŠ HJ C.3.3. i OŠ HJ C.4.3.)

spomenuti i domoljubne pjesme, priče, pripovijetke, legende, od kojih su posebno zastupljene domoljubne pjesme mnogih naših hrvatskih autora primjerene dobi učenika.

Jedan od odgojno obrazovnih ciljeva nastavnog predmeta Prirode i društva je: „razumjeti svoj rast i razvoj u interakciji s drugima i prirodom, razvijati integritet, osobni i nacionalni identitet, oblikujući pozitivan odnos prema sebi, drugima, prirodi i društvu kao cjelini“¹⁴⁰. *Kurikulum nastavnog predmeta Prirode i društva* organiziran je po različitim područjima, kako bi se učenje usmjerilo na stjecanje što više kompetencija, tj. obuhvaća koncepte: ORGANIZIRANOST SVIJETA OKO NAS (A), PROMJENE I ODNOSI (B), POJEDINAC I DRUŠTVO (C), ENERGIJA (D). Upoznati smo s načelom zavičajnosti koje ističe autor De Zan i upravo takav način učenja sadržaja vidjet ćemo na ovom primjeru. Od učenika se očekuje da će moći prvo spoznati svoju ulogu u zajednici, svoj identitet, upoznati svoj zavičaj, a tek u četvrtom razredu bit će riječ o cjelokupnom području Republike Hrvatske, kada se najviše uočavaju sadržaji vezano za nacionalni identitet.

Od drugog razreda osnovne škole od učenika se očekuje da će moći usporediti kakav je utjecaj pojedinca i zajednice na razvoj identiteta (nakon što su u prvom razredu spoznali svoju ulogu u zajednici, njezinu posebnost kao i svih drugih u zajednici), koja je njihova uloga, te se učenike navodi na razmišljanje o važnosti baštine i njezinog očuvanja. Od učenika se, uz navedene sadržaje, očekuje da će moći aktivno sudjelovati i upoznati dio svojega nacionalnog identiteta opisujući i postavljajući pitanja vezano za svoj zavičaj, njegovu povijesnu, kulturnu i prirodnu baštinu, te sam navoditi mogućnosti zaštite baštine, smišljati kako bi se bitni događaji i blagdani u Republici Hrvatskoj mogli obilježavati i sl.¹⁴¹ U trećem razredu se od učenika očekuje da će moći prikazati vremenski slijed događaja (svoje prvo desetljeće u obitelji, važne događaje iz povijesti zavičaja) i procijeniti njihovu važnost. Također se od učenika očekuje da će moći upoznati i kulturno-povijesne spomenike, istražiti kako je nekad bilo, te usporediti to sa sadašnjosti.¹⁴² Jedan od značajnijih ishoda u trećem razredu vezano za ovo područje je da učenik „raspravlja o ulozi, utjecaju i važnosti zavičajnoga okružja u razvoju identiteta te utjecaju pojedinca na očuvanje baštine“¹⁴³ kada će učenik, nakon što upozna prirodnu i društvenu raznolikost te posebnost svojega zavičaja na temelju različitih izvora, moći objasniti povezanost baštine s identitetom zavičaja te ulogom baštine na zavičaj, što nas opet podsjeća

¹⁴⁰ NARODNE NOVINE (2019). *Kurikulum nastavnog predmeta priroda i društvo za osnovne škole*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 7/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_147.html, pristup ostvaren 23.6.2022.

¹⁴¹ *Isto* (PID OŠ C.2.1.)

¹⁴² *Isto* (PID OŠ A.3.2.)

¹⁴³ *Isto* (PID OŠ C.3.1.)

da je baština nositeljica nacionalnog identiteta. Sadržaji iz drugog razreda proširuju se, te se tako od učenika očekuje da će moći navoditi i primjere za očuvanje cjelokupne baštine. Budući da je učenik upoznat s vremenskom lentom, osobe značajne za zavičaj, kao i bitne događaje, moći će stavljati u povijesni slijed i objašnjavati kako su doprinijeli društvu i zavičaju. Također, očekuje se da će moći uspoređivati sadašnje društvo s onim u prošlosti te komentirati sličnosti i razlike.¹⁴⁴ Došli smo do sadržaja u četvrtom razredu osnovne škole, na čijem primjeru ćemo vidjeti upravo ono čime je ovo poglavlje započelo, a to je da se u 4. razredu sadržaji nacionalne baštine u ovom nastavnom predmetu najviše ističu. Od učenika se očekuje da će moći opisati i objasniti organiziranost Republike Hrvatske (predsjednik i Vlada Republike Hrvatske, Hrvatski sabor) i istražiti njezina nacionalna obilježja, reljefne oblike, državne granice i nacionalne simbole.¹⁴⁵ Sadržaji iz trećeg razreda se proširuju, te će učenici tada moći istraživati o značajnijim osobama i događajima u cijeloj domovini, pripovijedati o njima, prikupljati informacije, istraživati, povezivati ih s kulturno-povijesnim spomenicima značajnima za određenu povijesnu osobu, te sve to smještati u vremenske okvire, ponovno koristeći vremensku lentu. Vremenska lenta daje pregled što je kojemu događaju prethodilo ili što je slijedilo iza njega, potiče učenike na razmišljanje kako je to povezano sa sadašnjim vremenom te će učenici služeći se njome moći predviđati promjene koje bi mogle nastati u budućnosti. Značajniji događaji i osobe koje učenici upoznaju u četvrtom razredu su: „vrijeme doseljenja Hrvata, najznačajniji vladari – Tomislav, Krešimir, Zvonimir, Bašćanska ploča, početak Domovinskoga rata, osamostaljenje Republike Hrvatske, ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju“.¹⁴⁶ Kao najznačajniji ishod koji ističe povezanost učenika s nacionalnim identitetom, osobno bih izdvojila – PID OŠ C.4.1., kada učenik „obrazlaže ulogu, utjecaj i važnost povijesnoga nasljeđa te prirodnih i društvenih različitosti domovine na razvoj nacionalnoga identiteta“, ovim ishodom od učenika se očekuje da će moći objasniti ulogu nacionalnih obilježja, povezanost baštine s identitetom, razmišljati o ulozi baštine za razvoj i očuvanje nacionalnoga identiteta, na primjerima objasniti načine zaštite i očuvanja prirodne, kulturne i povijesne baštine domovine i kao ključno, učenik će moći sam promišljati o tome koja je njegova uloga u povezanosti s domovinom prema događajima, vrijednostima i interesima. Također, učenik će moći istraživati prirodnu i društvenu raznolikost, posebnost i prepoznatljivost domovine koristeći se različitim izvorima.¹⁴⁷ Ovime vidimo da je učenik u

¹⁴⁴ *Isto*

¹⁴⁵ *Isto* (PID OŠ A.4.3.)

¹⁴⁶ *Isto* (PID OŠ B.4.3.)

¹⁴⁷ *Isto* (PID OŠ C.4.1.)

četvrtom razredu u mogućnosti predstaviti svoju domovinu, istaknuti njezinu raznolikost i spoznati da je njezina vrijednost kao takve velika.

U *Kurikulumu nastavnog predmeta glazbena kultura za osnovne škole i glazbena umjetnost za gimnazije* glavna područja su: slušanje i upoznavanje glazbe (A), izražavanje glazbom i uz glazbu (B) te glazba u kontekstu (C). Već spomenuto načelo zavičajnosti primjenjuje se i u upoznavanju vlastite tradicijske glazbe. Od učenika se tek u četvrtom razredu očekuje da će moći upoznati hrvatsku tradicijsku glazbu, nakon što je prethodno upoznao tradicijsku glazbu općenito. Prvo je riječ o sadržajima u kojima učenici upoznaju tradicijsku glazbu na temelju slušanja i upoznavanja skladbi¹⁴⁸, a u četvrtom razredu se primjenjuje slušanje, pjevanje te izražavanje plesom ili pokretom¹⁴⁹, a učenici će tek u petom i šestom razredu moći upoznati glazbu preostalih regija Hrvatske i glazbu manjinskih kultura.

U *Kurikulumu nastavnog predmeta likovna kultura za osnovne škole i likovna umjetnost za gimnazije* jedan od odgojno-obrazovnih ciljeva je: sudjelovanje u umjetničkim događanjima i aktivnostima kulturno-znanstvenih ustanova i u okviru toga razvijanje odgovornog odnosa prema suvremenoj kulturnoj okolini i umjetničkoj baštini.¹⁵⁰ Domene nastavnog kurikuluma su: stvaralaštvo i produktivnost (A), doživljaj i kritički stav (B) te umjetnost u kontekstu (C). Vezano za sadržaje nacionalne baštine, u domeni doživljaj i kritički stav od učenika se očekuje da će moći formirati argumentirani stav o likovnim djelima, vizualnoj okolini, likovnome stvaralaštvu i kulturnoj baštini, što je temelj oblikovanja vrijednosnih prosudbi, potiče ih se također na aktivno sudjelovanje u kulturnim i umjetničkim događajima. U domeni umjetnost u kontekstu od učenika se očekuje da će moći razviti svijest o raznolikosti kulturnih baština i identiteta kao vrijednostima u suvremenim globalizacijskim procesima, a organiziranjem različitih stvaralačkih odgojno-obrazovnih aktivnosti učenike se potiče na povezivanje s umjetničkim i kulturno-znanstvenim zajednicama i ustanovama.¹⁵¹ U okviru nastave Likovne kulture zadane su četiri teme, a postoje i izborne teme koje bira učitelj tijekom planiranja i izrade godišnjeg izvedbenog kurikuluma, a također može koristiti i prigodne datume u nastavi Likovne kulture. Od ponuđenih izbornih tema, za svaki razred učitelj bira dvije izborne teme.

¹⁴⁸ NARODNE NOVINE (2019). *Kurikulum nastavnog predmeta glazbena kultura za osnovne škole i glazbena umjetnost za gimnazije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 7/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_151.html (OŠ GK A.1.1., OŠ GK A.2.1., OŠ GK A.3.1. i OŠ GK A.4.1.), pristup ostvaren 24.6.2022.

¹⁴⁹ *Isto* (OŠ GK C.4.2.)

¹⁵⁰ NARODNE NOVINE (2019). *Kurikulum nastavnog predmeta likovna kultura za osnovne škole i likovna umjetnost za gimnazije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 7/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html, pristup ostvaren 24.6.2022.

¹⁵¹ *Isto*

Vezano za nacionalnu baštinu, od učenika se u trećem i četvrtom razredu očekuje da će moći opisati djela kulturne i tradicijske baštine u svom kraju te ih povezati s kontekstom u kojem su nastala.¹⁵² Jedna od izbornih tema u četvrtom razredu je baština i društveno okruženje, a primjenjujući je učenik će moći istražiti kako različiti prirodni ili društveni čimbenici djeluju na djela kulturne baštine i njihovog tradicijskog oblikovanja. Također, moći će istražiti kakav je odnos ljudi u očuvanju baštine.¹⁵³

Kurikulum nastavnog predmeta tjelesna i zdravstvena kultura za osnovne škole i gimnazije propisuje određene ishode za nastavni predmet Tjelesne i zdravstvene kulture te se od učenika očekuje, u okviru područja u kurikulumu – Kineziološka teorijska i motorička znanja (A), da će se moći upoznati sa narodnim plesovima zavičajnog područja u trećem razredu¹⁵⁴, a u četvrtom razredu s dječjim folklornim plesovima.¹⁵⁵ Također tu su i tradicijske igre koje se izvode u ostalim kineziološkim aktivnostima.

Osim u školi učenici svoje vrijeme provode u okolini, obitelji, među vršnjacima, a slobodno vrijeme koje učenicima ostaje na raspolaganju nudi im mogućnost bavljenja različitim aktivnostima i pruža slobodu da se posvete nečemu što ih osobno zanima. Nola, prema Valjan Vukić, ističe kako su škola i obitelj primarni činitelji odgoja i obrazovanja, međutim još snažniji su činitelji koji djeluju na djecu u njihovom slobodnom vremenu.¹⁵⁶ Stoga, uz navedene sadržaje koje djeca usvajaju u odgoju i obrazovanju, nužno je učenike pozitivno usmjeravati u odabiru kvalitetnih sadržaja vezanih za slobodno vrijeme. U razvoju osobnog identiteta bitno je učenicima omogućiti *pedagoško savjetovanje*, koje im pomaže da upoznaju i prihvati norme i vrijednosti, koje će daljnjim djelovanjem integrirati u svoju osobnost. Slobodno vrijeme koje imaju na raspolaganju, mladi doživljavaju kao „prostor“ koji koriste za druženje s prijateljima, za zabavu, ali i učenje, te stjecanje novih znanja i vještina.¹⁵⁷ Slobodno vrijeme je mogućnost da mladi bez prisile biraju aktivnosti kojima će se baviti, a upravo takav pristup, kada se mladima daje sloboda, stvara najbolji učinak za ostvarenje potencijala i vlastitog izražavanja.

¹⁵² NARODNE NOVINE (2019). *Kurikulum nastavnog predmeta likovna kultura za osnovne škole i likovna umjetnost za gimnazije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 7/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html (OŠ LK C. 3.2. i OŠ LK C. 4.2.), pristup ostvaren 24.6.2022.

¹⁵³ Isto

¹⁵⁴ NARODNE NOVINE (2019). *Kurikulum nastavnog predmeta tjelesna i zdravstvena kultura za osnovne škole i gimnazije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 27/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_03_27_558.html (OŠ TZK A.3.3.), pristup ostvaren 24.6.2022.

¹⁵⁵ Isto (OŠ TZK A.4.2.)

¹⁵⁶ Nola, 1990., prema: Violeta VALJAN VUKIĆ, „Slobodno vrijeme kao „prostor“ razvijanja vrijednosti u učenika“, *Magistra Iadertina*, 8/2013., br. 1, 69.

¹⁵⁷ V. VALJAN VUKIĆ, „Slobodno vrijeme kao „prostor“ razvijanja vrijednosti u učenika“, *Magistra Iadertina*, 8/2013., br. 1, 70.

Međutim i aktivnosti kojima se mladi bave u slobodno vrijeme, trebale bi biti planirane i uključiti određene sadržaje koji im nude samoostvarenje, koje koriste za kvalitetan odmor i razonodu.¹⁵⁸ Jerbić aktivnosti kojima se mladi bave u slobodno vrijeme dijeli u četiri skupine:

- spontane aktivnosti
- konzumirajuće aktivnosti
- organizirane aktivnosti i
- ostale aktivnosti¹⁵⁹

Uz navedene, nužno je spomenuti i izvannastavne aktivnosti, koje školi zapravo daju mogućnost proširenog djelovanja u odgajanju učenika jer osim formalno propisanih sadržaja, koje ističe kurikulum svakog nastavnog predmeta, integrirani su i oni sadržaji koji obuhvaćaju prostor slobodnog vremena, na način da djeci stvaraju predodžbu veće slobode i samostalnosti. Tako osmišljen pristup u odgajanju omogućuje da pojedinci budu zadovoljni, te steknu vrijednosti koje ih usmjeravaju na kvalitetno i moralno djelovanje.¹⁶⁰ Valjan Vukić percipira slobodno vrijeme kao motivacijski i razvojno usmjeren način korištenja vremena, u čemu veliku ulogu ima odgoj djeteta, jer odgojno djelovanje na pojedinca u ranoj dobi ima najveći učinak. Stoga je bitno djecu odmah na početku usmjeriti na adekvatno korištenje vremena, na ono što im omogućava razvoj, ističe njihovu ulogu i pozitivno djelovanje prema sebi i drugima.¹⁶¹

¹⁵⁸ V. VALJAN VUKIĆ, „Slobodno vrijeme kao „prostor“ razvijanja vrijednosti u učenika“, *Magistra Iadertina*, 8/2013., br. 1, 70.

¹⁵⁹ Jerbić, 1973., prema: V. VALJAN VUKIĆ, „Slobodno vrijeme kao „prostor“ razvijanja vrijednosti u učenika“, *Magistra Iadertina*, 8/2013., br. 1, 66.

¹⁶⁰ V. VALJAN VUKIĆ, „Slobodno vrijeme kao „prostor“ razvijanja vrijednosti u učenika“, *Magistra Iadertina*, 8/2013., br. 1, 71.

¹⁶¹ *Isto*, 68.

7. IDENTITET I GLOBALIZACIJA

Globalizaciju čine „gospodarski, društveni, politički i kulturni procesi koji vode preobrazbi životnih uvjeta te sve većoj povezanosti i međuovisnosti pojedinih dijelova suvremenoga svijeta“.¹⁶² Globalizacija ima svoje prednosti, ali i nedostatke, tako je npr. pojavom globalizacije potaknut gospodarski rast i tehnološki napredak, a nedostatak je jaz između siromašnih i bogatih, tj. „produbljivanje društvenih nerazmjera u svjetskim mjerilima, ali i unutar pojedinih država“.¹⁶³

U razdoblju smo informacijskog i tehnološkog napretka koje očekuje brze reakcije, promjenjivost, dovodeći tako u neizvjesnost društvo, a pogotovo djecu, koja su još u razvoju i upoznaju svijet oko sebe. Kostović Vranješ ističe kako se sociologija djetinjstva jako promijenila, npr. suvremena djeca rađaju se i odrastaju u složenom i tehnološki visoko razvijenom okruženju, a upravo je njihov prvi susret s nečim i rana dob djece presudna za daljnje učenje, odgoj i razvoj. „Živeći u određenom okruženju, dijete upija sve njegove utjecaje, uči modele socijalnih odnosa, uči svojstva, svrhu i namjenu predmeta koji ga okružuju, uči uzročno-posljedične veze i međuodnose, a time postupno prihvaća i izgrađuje kulturu u kojoj odrasta“¹⁶⁴, čime izgrađuje svoj identitet, tražeći mjesto koje njemu pripada u svijetu, ali u ovim vremenima sve brže, očekujući od djece brzo ovladavanje sa promjenama, nesvjesno stvarajući djeci pritisak u njihovom spoznavanju okoline, društva, a kasnije i svijeta.

7.1. Očuvanje nacionalnog identiteta u 21. stoljeću

Prije nego što smo postali građani Europske Unije, Čičak i Žuškić istaknuli su kako se nećemo odreći hrvatskog nacionalnog identiteta, već ćemo samo osjećati pripadnost jednom novom europskom identitetu. Europski identitet nazivaju sekundarnim identitetom jer za naš primarni, nacionalni identitet ipak osjećamo emotivnost, povezanost, te on za nas predstavlja dugu povijest i tradiciju, dok to s europskim identitetom nije slučaj. Međutim, iznijeli su pretpostavku da bi s odmakom u vremenu osjećaj europejstva čak mogao ojačati i to kod većine građana, a posebno mlađih generacija. Autori smatraju da se to ne ostvaruje „zbog zajedničkih

¹⁶² Globalizacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22329>, pristup ostvaren 21.6.2022.

¹⁶³ *Isto*

¹⁶⁴ V. KOSTOVIĆ-VRANJEŠ, „Baština – polazište za promicanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 3, 442.

europskih institucija, koliko kao posljedica intenzivnih prekograničnih razmjena i suradnje, djelovanja civilnog društva i interakcije mlađih generacija koje odrastaju u sve 'europskijem' okruženju“¹⁶⁵. Smatram da se ova pretpostavka djelomično ostvarila, a posebno kod mlađih generacija. Mnogi iseljavaju iz svoje države, pokazuju nezadovoljstvo prema onima koji upravljaju državom što se odražava i na njihove osjećaje u cjelini. Također, promjene su vidljive i u komunikaciji, tako mlađe generacije sve češće neispravno koriste hrvatski standardni jezik koji odražava naš nacionalni identitet.

O obrazovanju za održivi razvoj bila je riječ prethodno, a opet će se spomenuti jer je povezan s očuvanjem hrvatskog nacionalnog identiteta. Kostović Vranješ piše kako je „zaštita kulturne i prirodne baštine jako važan čimbenik u procesu globalizacije, odnosno u očuvanju identiteta pojedinog naroda u tom procesu“.¹⁶⁶ Budući da svjedočimo vremenima brzih promjena trebamo odgajati i obrazovati na način da učenicima osvijestimo nužnost očuvanja nacionalne baštine koja je značajna za predstavljanje našeg identiteta, što je upravo jedan od ciljeva obrazovanja za održivi razvoj.¹⁶⁷ Na mlađim generacijama svijet ostaje, stoga je na nama da im na ispravan način prikazujemo sadržaje nacionalne baštine, a što je još važnije da to ne činimo prenaplašenim verbalnim izražavanjem, već potvrđujemo svojim djelovanjem.

¹⁶⁵ A. ČIČAK i A. ŽUŠKIĆ, „Nacionalni identitet i njegova važnost tijekom ulaska u Europsku uniju“, *Essehist*, 5/2013., br. 5, 101.

¹⁶⁶ V. KOSTOVIĆ-VRANJEŠ, „Baština – polazište za promicanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 3, 445.

¹⁶⁷ *Isto*

8. ZAKLJUČAK

Termin identiteta općenito i nacionalnog identiteta jako je kompleksan. Kao pojmovi društvenih znanosti oni su socijalni konstrukti, stoga ih se primjenjuje na različite načine i interes su različitih znanosti. Identiteti se u određenim vremenima mijenjaju, oblikujući se i izgrađujući se, ali zadržavajući neka ista svojstva. Na primjer nekad smo bili učenici, zatim studenti, a uskoro ćemo biti učitelji. Stoga ne možemo govoriti o stalnosti i nepromjenjivosti identiteta, ali možemo i moramo poučiti djecu da iako se vremena mijenjaju, naši stavovi, uvjerenja i vrijednosti ne bi se smjeli mijenjati iz dana u dan već bi trebali odražavati našu osobnost, ono što jesmo i drugi bi nas kao takve trebali prihvatiti.

Sadržaji nacionalne baštine zastupljeni su u procesu odgoja i obrazovanja u nižim razredima osnovne škole, što se pokazalo analiziranjem kurikuluma svakog pojedinog nastavnog predmeta koji učitelj razredne nastave predaje. Jasno je da ovi sadržaji nisu u prednosti naspram ostalih, ali interdisciplinarnim pristupom i povezivanjem što više predmeta vezano za iste sadržaje, djeca mogu doživjeti važnost hrvatskog nacionalnog identiteta na većoj razini. Također, sudjelujući u raznim projektima, izvannastavnim aktivnostima, posjetima kulturnim zajednicama, upoznavajući neposredno vrijednosti svoje baštine i svojega naroda osjetiti pripadnost svom narodu, ulogu koju ona imaju u doprinosu, očuvanju i nastavku djelovanja na baštinu, koja je nositeljica nacionalnog identiteta. Ispravan odgojni proces i upoznavanje sa vrijednostima djeci otvaraju vrata plemenitosti, humanosti, ljepote djelovanja i ostvarivanja zadaća koje doprinose cjelokupnom društvu i osobnom razvoju. Godine 1995. Vukasović je pisao u knjizi *Domovinski odgoj* o odgoju općenito, o domovinskom odgoju i domoljublju, o vrijednostima obitelji, domovinskim načelima i povezao me s vremenom kad su osjećaji prema domovini bili jaki, a spomenute vrijednosti izraženije. Svaka generacija živi u svom vremenu, a oni stariji proveli su dio života u vremenima koja mlađi nisu poznavali i stoga je važno razgovarati o događanjima u povijesti, iz njih učiti, o njihovim utjecajima promišljati jer je jedino tako naše razumijevanje potpuno. Mnogi govore kako se na prošlost ne treba obazirati, već gledati na budućnost, međutim naš identitet je dio povijesti. Iz prošlosti učimo, u sadašnjosti živimo i djelujemo, a budućnost trebamo graditi i zamišljati ju tako da na prvom mjestu razmislimo o onom vrijednosnom koje će nas voditi dalje u spoznajom primjenjujući znanja koja imamo. Važno je stoga da se termini jasno razgraniče i da se domoljublje ne poistovjećuje s pojmom šovinizma. Bitno je da učitelj razredne nastave posjeduje kompetencije, stručne, osobne, profesionalne, socijalne, jezične i snalazi se u suvremenim vremenima koja

donose promjene i novosti. Važno je da učitelj bude primjer i model djeci u pozitivnim djelovanjima. Globalizacija sa sobom donosi određene prednosti, ali i nedostatke. Ne zaboravimo da je i poučavanje krenulo od načela zavičajnosti, da je na prvom mjestu ono što je nama poznato, a zatim ono svjetsko. Stoga, iako cijenimo i poštujemo svaki identitet i spremni smo postati građanima svijeta, ne zaboravimo odakle smo krenuli i tko smo. Samo pogled na to koliko je društvenih konstrukata obilježilo hrvatske prostore mnogo govori o iskustvu hrvatskog naroda u izgradnji nacionalnog identiteta. Međutim, osim borbenosti, gorljivosti i ljubavi za domovinu koja se teško stekla, moramo posjedovati znanje, mudrost i obrazovanje kako bi svoj identitet znali predstaviti i očuvati.

9. POPIS LITERATURE:

KNJIGE:

1. Ivan DE ZAN, *METODIKA NASTAVE PRIRODE I DRUŠTVA*, Zagreb, 2006.
2. Samuel P. HUNTINGTON, *Tko smo mi? izazovi američkom nacionalnom identitetu*, preveo Mirko Kovač, Zagreb, 2007.
3. Eduard KALE, *Hrvatski kulturni i politički identitet*, Osijek; Zagreb; Split, 1999.
4. Trpimir MACAN i Željko HOLJEVAC, *Povijest hrvatskog naroda*, Zagreb, 2013.
5. Ivo RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije*, Rijeka, 2006.
6. Ante VUKASOVIĆ, *Pedagogija*, Zagreb, 1990.

ČLANCI:

1. Ivor ALTARAS PENDA, „Identitet kao osobno pitanje“, *Revija za sociologiju*, 36/2005., br. 1-2, 55.-62.
2. Josip BRATULIĆ, „O hrvatskom identitetu, neposredno“, *Hrvatski identitet*, (gl. ur. Romana Horvat), Zagreb, 2011., 9.-23.
3. Neven BUDAK, „Hrvatski identitet i povijest“, *Identitet kao odgojno-obrazovna vrijednost*, (ur. Valentina Blaženka Mandarić i Ružica Razum), Zagreb, 2011., 105.-120.
4. Neven BUDAK, „Hrvatski identitet između prošlosti i moderniteta“, *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, (ur. Neven Budak i Vjeran Katunarić), Zagreb, 2010., 3.-15.
5. Rona BUŠLJETA KARDUM, Mateja ŽUPANČIĆ, Mara PLAZA LEUTAR, „Hrvatski nacionalni identitet u kontekstu odgojno-obrazovnog djelovanja u inozemstvu“, *Napredak*, 162/2021., br. 1-2, 75.-99.
6. Andreja ČIČAK, Alen ŽUŠKIĆ, „Nacionalni identitet i njegova važnost tijekom ulaska u Europsku uniju“, *Essehist*, 5/2013., br. 5, 97.-103.
7. Snježana DOBROTA i Dubravka KUŠČEVIĆ, „Zavičajna baština šibensko-kninske županije - refleksije u nastavi glazbene i likovne kulture“, *Godišnjak Titius*, 1/2008., br. 1, 259.-272.
8. Biserka DUMBOVIĆ BILUŠIĆ, „Kulturna baština u Hrvatskoj pred novim izazovima“, *Kvartal*, 10/2013., br. 1-2, 6.-11.

9. Renata FRANC, Ines IVIČIĆ i Vlado ŠAKIĆ, „OBLICI DOMOLJUBLJA I IZRAŽENOST HRVATSKOG NACIONALNOG IDENTITETA“, *Društvena istraživanja*, 18/2009., br. 3 (101), 393.-415.
10. Petre GEORGIEVSKI i Zlatko ŽOGLEV, „Uloga kulture u formiranju osobnog i društvenog identiteta u procesu socijalizacije“, *Godišnjak Titius*, 6-7/2014., br. 6-7, 517.-528.
11. Alojzije HOBLAJ, „Vrijednosno usmjereni odgoj u vrijednosno usmjerenoj školi“, *Filozofska istraživanja*, 25/2005., br. 2, 389.-411.
12. Rade KALANJ, „Zov identiteta kao prijeporno znanstveno pitanje“, *Socijalna ekologija*, 12/2003., br. 1-2, 47.-68.
13. Petar KORUNIĆ, „Nacija i nacionalni identitet“, *Revija za sociologiju*, 36/2005., br. 1-2, 87.-105.
14. Vesna KOSTOVIĆ-VRANJEŠ, „Baština – polazište za promicanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 3, 439.-452.
15. Dubravka KUŠČEVIĆ, „Kulturna baština - poticatelj dječjeg razvoja (likovni aspekt)“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 3, 479.-491.
16. Slaven LETICA, „Tko smo, što smo i kakvi smo zapravo mi Hrvati“, *Hrvatski identitet*, (gl. ur. Romana Horvat), Zagreb, 2011., 25.-52.
17. Valentina Blaženka MANDARIĆ, Ružica RAZUM, „Odgojno-obrazovno djelovanje i vrijednosti“, *Identitet kao odgojno-obrazovna vrijednota*, (ur. Valentina Blaženka Mandarić i Ružica Razum), Zagreb, 2011., 27.-53.
18. Irena MUSA, „KULTURNI IDENTITET I GLOBALIZACIJSKI PROCESI“, *Hum*, 5/2009., br. 5, 264.-290.
19. Ružica RAZUM, „Odgojno djelovanje suvremene škole: mogućnosti i izazovi za religiozni odgoj“, *Bogoslovska smotra*, 77/2007., br. 4, 857.-880.
20. Marija SABLJIĆ, Ines BLAŽEVIĆ, „Stavovi učitelja prema vrijednostima kao temeljnim sastavnicama nacionalnog okvirnog kurikulum“, *Školski vjesnik*, 64/2015., br. 2, 251.-265.
21. Duško SEKULIĆ, „Pojam identiteta“, *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, (ur. Neven Budak i Vjeran Katunarić), Zagreb, 2010., 15.-45.
22. Ante STAMAC, „Hrvatski kulturni identitet – Što je to?“, *Hrvatski identitet*, (gl. ur. Romana Horvat), Zagreb, 2011., 145.-154.
23. Tomislav ŠOLA, „Uloga baštinskih institucija u građenju nacionalnog identiteta“, *Hrvatski identitet*, (gl. ur. Romana Horvat), Zagreb, 2011., 255.-260.

24. Marija ŠTAMBUK, „Što roditelji djeci govore i na koji način prenose poruke o etničkoj pripadnosti?“ *Društvena istraživanja*, 26/2017., br. 3, 385-404.
25. Ivan TOLJ i Kemal MUJIČIĆ, *Domovinski odgoj*: Priručnik za hrvatske vojnike, dočasnike i časnike (ur. Ante Vukasović), Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Politička uprava, 1995., 15.-55.
26. Vlatka TROHA, „Odgojno značenje jezične kompetencije učitelja“, *Hrvatski*, 10/2012., br. 2, 59.-70.
27. Violeta VALJAN VUKIĆ, „Slobodno vrijeme kao „prostor“ razvijanja vrijednosti u učenika“, *Magistra Iadertina*, 8/2013., br. 1, 59.-73.
28. Ante VUKASOVIĆ, *Domovinski odgoj*: Priručnik za hrvatske vojnike, dočasnike i časnike (ur. Ante Vukasović), Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Politička uprava, 1995., 56.-148.

DOKUMENTI, ZAKONI, PRAVILNICI:

1. MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I SPORTA, *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (Pročišćeni tekst), Zagreb, 126/2012. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2012_11_126_2705.html
2. MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I SPORTA RH, *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Zagreb, 2011.
3. NARODNE NOVINE (2019)., *Kurikulum nastavnog predmeta priroda i društvo za osnovne škole*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 7/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_147.html
4. NARODNE NOVINE (2019)., *Kurikulum nastavnog predmeta hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 10/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html
5. NARODNE NOVINE (2019)., *Kurikulum nastavnog predmeta glazbena kultura za osnovne škole i glazbena umjetnost za gimnazije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 7/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_151.html
6. NARODNE NOVINE (2019)., *Kurikulum nastavnog predmeta likovna kultura za osnovne škole i likovna umjetnost za gimnazije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 7/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html

7. NARODNE NOVINE (2019)., *Kurikulum nastavnog predmeta tjelesna i zdravstvena kultura za osnovne škole i gimnazije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 27/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_03_27_558.html

INTERNET IZVORI:

1. Globalizacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22329>
2. Nacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42693>
3. NARODNE NOVINE (2019)., *Opća deklaracija o pravima čovjeka*, 12/2009. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html

10. PRILOZI

SLIKE:

Slika 1 Integracijski i dezintegracijski čimbenici u stvaranju moderne hrvatske nacije (Ivo RENDIĆ-MIOČEVIĆ, Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije, Rijeka, 2006. 44.)

Slika 2 Primjeri korištenja hrvatskog atributa za jezik i narod ((Ivo RENDIĆ-MIOČEVIĆ, Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije, Rijeka, 2006. 110.)

Slika 4 grafički prikaz moralnih relacija (A. VUKASOVIĆ, Domovinski odgoj: Priručnik za hrvatske vojnike, dočasnike i časnike (ur. A. Vukasović), 143.)

11. ŽIVOTOPIS

Lucija Plazina rođena je 5. travnja 1998. u Zadru. Osnovnu školu Ivana Gorana Kovačića završila je u Lišanima Ostrovičkim, a Srednju školu kneza Branimira u Benkovcu, smjer Opća gimnazija. Sveučilišno obrazovanje započela je na Odjelu za izobrazbu učitelja i odgojitelja Sveučilišta u Zadru 2017. godine kao studentica Integriranog, preddiplomskog i diplomskog sveučilišnog Učiteljskog studija. Obveznu praksu obavljala je u Osnovnoj školi Petra Preradovića u razdoblju od 2019. do 2022. godine. Tijekom obrazovanja i prakse stekla je znanja potrebna za planiranje i programiranje odgojno-obrazovnog rada, kompetentna je u pripremi raznih didaktičkih materijala te pripremi i izvedbi nastavnih aktivnosti u školi.